

**A JANË PRITJET
INFLACIONISTE NË
SHQIPËRI RACIONALE?
-VLERËSIME EMPIRIKE
NGA VROJTIMET-**

Merita Boka
Evelina Çeliku
Gent Hashorva

23 (82) 2016 MATERIAL DISKUTIM

BANKA E SHQIPËRISË

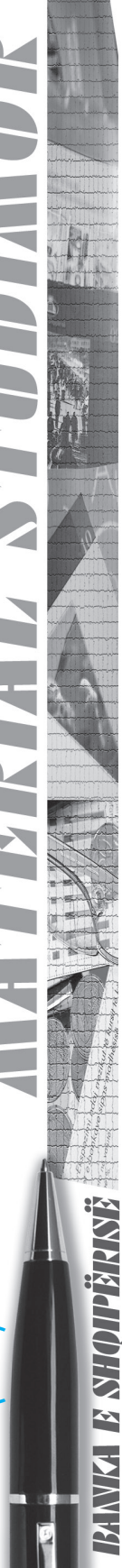
A JANË PRITJET
INFLACIONISTE
NË SHQIPËRI
RACIONALE?
-VLERËSIME EMPIRIKE
NGA VROJTIMET-

Merita Boka
Evelina Çeliku
Gent Hashorva

23 (82) 2016

MATERIAL STUDIMOR

BANKA E SHQIPËRISË

Renditja e autorëve sipas rendit alfabetik të mbiemrave:

Dr. Merita Boka

Specialiste në Departamentin e Politikës Monetare, Banka e Shqipërisë, deri në tetor 2015.

Dr. Evelina Çeliku

Departamenti i Politikës Monetare, Banka e Shqipërisë

Kandidat për **Dr. Gent Hashorva**

Departamenti i Politikës Monetare, Banka e Shqipërisë.

Falenderime

Autorët falënderojnë kolegët e Departamentit të Politikës Monetare dhe të Departamentit të Kërkimeve, pjesëmarrës në seminarin e Bankës së Shqipërisë të 20 marsit 2015, për sugjerimet e tyre të vlefshme, të cilat janë reflektuar në versionin final të studimit.

Shënim: *Pikëpamjet e shprehura në këtë material janë të autorit dhe nuk pasqyrojnë domosdoshmërisht ato të Bankës së Shqipërisë.*

PËRMBAJTJA

ABSTRAKT	5
I. HYRJE	6
II. PRITJET INFLACIONISTE KUNDREJT INFLACIONIT TË KALUAR, AKTUAL DHE TË ARDHSHËM	10
III. ANALIZË E SAKTËSISË SË PRITJEVE INFLACIONISTE NGA AGJENTËT EKONOMIKË	22
IV. TESTIMI I RACIONALITETIT TË PRITJEVE INFLACIONISTE	28
V. PRITJET INFLACIONISTE DHE PARASHIKIMI I INFLACIONIT: DOBISHMËRIA RECIPROKE	35
VI. PËRFUNDIME	41
LITERATURA	44
SHTOJCË 1: INFORMACION I PËRGJITHSHËM MBI VROJTIMET	46
SHTOJCË 2: PËRMBLEDHJE E KARAKTERISTIKAVE KRYESORE TË TË DHËNAVE TË PËRDORURA	48

ABSTRAKT

Rëndësia e pritjeve të inflacionit për politikën monetare kërkon analizën e natyrës së tyre: racionale apo adaptive? Kjo është thelbësore, veçanërisht në regjimin e inflacionit të shënjestruar zbatuar në vitet e fundit në Bankën e Shqipërisë (BSH). Kjo analizë është realizuar mbi seritë e pritjeve inflacioniste nga vrojtime të BSH-së për periudhën T2:2003-T1:2015. Seritë e pritjeve cilësore janë kuantifikuar duke përdorur përjasje të ndryshme probabilitare dhe të balancës, krahas atyre sasiore. Analizat statistikore tregojnë se pritjet e vrojuara inflacioniste mbartin informacion të dobishëm, në lidhje me drejtimin e presioneve të ardhshme inflacioniste. Rezultatet e testimit të racionalitetit konfirmojnë natyrën mikse të pritjeve, ndërkohë që, deri në fillim të vitit 2009, ato rezultojnë plotësisht adaptive. Ndonëse pritjet vijojnë të dominohen nga natyra adaptive, disa prej tyre kanë fituar veti racionale përgjatë viteve. Zgjatja e serive kohore të pritjeve, përmirësimet në kuantifikimin e tyre dhe transparenca më e lartë në komunikimin e politikës monetare, kanë ndikuar theksimin e cilësive racionale. Në termat e kontributit të racionalitetit të pritjeve të inflacionit në parashikimin e tij, vlerësimet ekonometrike sugjerojnë rritjen e vlerës së parametrut paraprijës të inflacionit në ekuacionet e modeleve të ndryshme në përdorim, ndërkohë që në kalibrimin aktual, ky parametër ka vlerë minimale.

Fjalë kyçe: pritje inflacioniste, politikë monetare, metoda kuantifikuese, saktësia, racionaliteti, parashikime.

JEL Classification: E52, E31, D84, C82, C52, C12

I. HYRJE

Përvoja ndërkombëtare ka treguar se pritjet inflacioniste luajnë një rol të rëndësishëm në ekonomi. Studimet mbi natyrën racionale të pritjeve inflacioniste i kushtojnë rëndësi të veçantë tre karakteristikave kryesore që ato duhet të mbartin: natyrës paraprijëse dhe racionale, trajtuar për herë të parë nga Muth (1961); nivelit të ankorimit, që nënkupton konsistencën me inflacionin objektiv të bankës qendrore dhe një ndjeshmëri të ulët ndaj luhatjeve afatshkurtra të inflacionit; dhe ndikimi i tyre në dinamikën e çmimeve korrente.

Për ekonomitë në zhvillim që gjenden në faza të caktuara të zhvillimeve strukturore, si rasti i Shqipërisë, studimi i racionalitetit të pritjeve inflacioniste bëhet veçanërisht i vlefshëm. Kjo sepse, mënyra se si agjentët financiarë formojnë pritshmëritë e tyre mund të ndryshojë me zhvillimet strukturore të ekonomisë (Tuğher dhe Kara, 2005; 2008).

Pritjet inflacioniste vlerësohet të jenë një tregues i mirë i shkallës së besimit që gëzojnë bankat qendrore, besueshmërisë në objektivin për inflacionin dhe në mundësinë e ruajtjes së stabilitetit të çmimeve nga institucioni përgjegjës (Lyziak, 2003, 2012, 2014). Pritjet inflacioniste përbëjnë një element veçanërisht të rëndësishëm, sidomos për bankat që kanë adoptuar strategjinë e shënjestrimit të inflacionit, e cila në vetvete është një strategji paraprijëse. Sipas Basdevant (2003), një bankë qendrore proaktive duhet të monitorojë me kujdes pritjet inflacioniste, për të vlerësuar nëse perceptimi i agjentëve ekonomikë është konsistent me objektivin e politikës monetare. Nëse agjentët ekonomikë besojnë se banka qendrore do të reagojë për të kontrolluar normën e inflacionit, atëherë pritjet e tyre inflacioniste do të rezultojnë të ankoruara pranë nivelit objektiv. Në këto rrethana, edhe vendosja e çmimeve dhe e pagave do të tentojë të jetë në linjë me nivelin e normës së inflacionit objektiv dhe do të jetë më pak e ndikuar nga luhatjet e përkohshme të inflacionit. Kjo i lejon bankat qendrore që, në masën më të madhe, të injorojnë luhatjet afatshkurtra të çmimeve dhe të adoptojnë përjasje afatmesme dhe afatgjata në kontrollin e normës së inflacionit. Në të kundërt, në rastin kur pritjet inflacioniste nuk do të ishin konsistente me objektivin e politikës monetare, arritja e

stabilitetit të çmimeve do të rezultonte e vështirë. Në këto rrethana, pritjet për një normë inflacioni më të lartë, shumë mundësisht do të reflektoheshin në kërkesë për paga dhe çmime më të larta, duke nxitur konsum më të lartë dhe për pasojë, rritjen e presioneve inflacioniste në ekonomi. Kontrolli i normës së inflacionit në një ambient të tillë do të kërkonte që bankat qendrore të vepronin në mënyrë më agresive, si dhe të bindnin agjentët ekonomikë mbi qëndrueshmërinë e çmimeve. Për më tepër, normat e interesit të vendosura apo të ndikuara nga politika monetare do të kishin efekte të ndryshme në bazë të pritjeve që agjentët ekonomikë do të kishin mbi ecurinë e normës së inflacionit.

Në ekonomitë me nivel të lartë të borxhit publik, pritjet inflacioniste mund të luajnë rol edhe më të rëndësishëm, nëpërmjet efektit mbi kostot e huamarrjes publike. Këto të fundit, mund të shkaktojnë probleme të qëndrueshmërisë së tij, të ndikojnë tregues të tjerë makroekonomikë, si kursi i këmbimit dhe primet e rrezikut, të cilat ushqejnë sërish normën e inflacionit.

Pritjet inflacioniste përbëjnë gjithashtu një lëndë të parë të rëndësishme në procesin e modelimit dhe parashikimit të inflacionit.

Pritjet inflacioniste nuk mund të maten në mënyrë të drejtpërdrejtë. Ato bëjnë pjesë në grupin e variablave të pamatshëm dhe të pavrojtueshëm nga statistikat zyrtare, ndaj ato vlerësohen. Vlerësimi i tyre realizohet me metoda të tërthorta. Ndër më të përdorurat është ajo e përdorimit të vrojtimeve pranë agjentëve ekonomikë (biznese, konsumatorë, agjentë financiarë etj.)¹. Edhe pse nëpërmjet kësaj mënyre merret informacion mbi pritjet e agjentëve për inflacionin, kjo nuk do të thotë që formimi i pritjeve të tyre është ekonomikisht i saktë (Ranchhod, 2003). Pritjet e marra nëpërmjet vrojtimeve mund të pasqyrojnë disa situata. Sipas Basdevant (2003), ato mund të pasqyrojnë kushtet aktuale dhe të kaluara ekonomike më shumë sesa ato të ardhshme, pra të mos jenë paraprijëse apo të jenë pak racionale. Mund të ndodhë që pritjet inflacioniste të shprehura

¹ Për të përfutur pritjet inflacioniste ka tre mënyra: (i) ndërtimi i modeleve ekonomike - të cilat përcaktojnë inflacionin në varësi të disa variablave, ku përfshihen dhe pritjet e inflacionit (të përafëruara nga vlerat e kaluara të inflacionit); (ii) përdorimi i instrumenteve të indeksuara të borxhit - duke i krahasuar ato me instrumente nominale borxhi, për të nxjerrë pritjet e agjentëve financiarë për harkun kohor të maturimit të instrumentit; (iii) vrojtimet.

nga agjentët ekonomikë të pasqyrojnë më shumë kushtet aktuale të inflacionit. Pra, pritjet e shprehura në një periudhë të caktuar mund të jenë të ndikuara nga norma e inflacionit në momentin e realizimit të vrojtimit. Kjo tregon se në formimin e tyre, rol më të madh luan një faktor që përshtat vlerat e pritshme të inflacionit në funksion të vlerave aktuale. Pritjet në këtë rast quhen “të përshtatura” dhe sjellja e tyre në literaturë njihet si adaptive.

Për një kohë të gjatë, ekonomistët kanë studiuar sjelljen e pritjeve inflacioniste të përfuara nga vrojtimet. A përfaqësojnë ato vlerën e vërtetë të pritjeve të agjentëve? Sa të dobishme janë ato në parashikimin e inflacionit? Kjo ndodh pasi, pritjet për inflacionin e ardhshëm në një periudhë referuese mund të mos përputhen me vlerën zyrtare të publikuar në atë periudhë (Bryan dhe Venkatu, 2001). Studimet kanë treguar se të dhënat e marra nga vrojtimet mund të reflektojnë më shumë vlerat aktuale dhe të kaluara të inflacionit sesa t’u paraprijnë vlerave që do të publikohen në të ardhmen (Chadwick dhe Dickens, 2002; Ranchhod, 2003). Megjithatë, edhe kur pritjet inflacioniste rezultojnë të korreluara fort me vlerat aktuale dhe ato të kaluara të inflacionit, nuk përjashtohet mundësia që ato të jenë pjesërisht paraprijëse. Në rastin e Zelandës së Re, Basdevant (2003) tregon se pritjet inflacioniste janë rezultat i kombinimit të sjelljeve paraprijëse dhe të së kaluarës. Ai sugjeron se mënyra sesi agjentët ekonomikë formojnë pritjet inflacioniste mund të ndryshojë në kohë dhe ato mund të bëhen gjithmonë e më shumë racionale². Përfundimet e këtij autori të përmbledhura më lart, do të shërbejnë si hipoteza themelore për t’u verifikuar në rastin e pritjeve inflacioniste për Shqipërinë.

Studimi është strukturuar si në vijim: pas seksionit hyrës të paraqitur më lart, në seksionin e dytë do të prezantohet baza e të dhënave, metodologjia e kuantifikimit dhe disa karakteristika të serive të marra në analizë. Në seksionin e tretë paraqitet analiza e saktësisë së pritjeve inflacioniste. Gjetjet empirike mbi racionalitetin e pritjeve inflacioniste do të paraqiten në seksionin e katërt të studimit. Në seksionin e pestë, do të jepen vlerësimet se sa pritjet inflacioniste janë të dobishme në procesin e parashikimit të inflacionit vjetor.

² Teoria mbi pritjet inflacioniste sugjeron se subjektet e vrojtuara përdorin gjithë informacionin e disponueshëm në momentin e formimit të pritjeve të tyre, duke përfshirë këtu edhe informacionin në lidhje me veprimet aktuale dhe të pritshme të politikëbërësve.

Ndërsa në seksionin e fundit, jepen përfundime dhe rekomandime të dala nga ky studim.

II. PRITJET INFLACIONISTE KUNDREJT INFLACIONIT TË KALUAR, AKTUAL DHE TË ARDHSHËM

II.1. BAZA E TË DHËNAVE DHE KUANTIFIKIMI I TË DHËNAVE CILËSORE

Baza e të dhënave në studim përfshin pritjet inflacioniste të përfuara nga tre vrojtime që realizohen prej disa vitesh nga Banka e Shqipërisë. Konkretisht, pritjet inflacioniste në analizë do të jenë nga: (i) vrojtimi i agjentëve financiarë³; (ii) vrojtimi i besimit të konsumatorëve; (iii) vrojtimi i besimit të bizneseve⁴. Procesi i kuantifikimit të pritjeve inflacioniste dhe çmimeve të prodhimit të përfuara nga vrojtimet përbën një hap thelbësor në studimin e sjelljes së tyre. Risetë e këtij studimi, në kuadrin e kuantifikimit të të dhënave cilësore, mund të përmbledhen në: përdorimi i të dhënave cilësore nga konsumatorët mbi pritjet për normën e inflacionit pas një tremujori dhe pas një viti; përdorimi i të dhënave cilësore mbi pritjet e bizneseve për çmimet e prodhimit pas një tremujori për tre sektorë të ekonomisë (industri, ndërtim dhe shërbime); ndërtimi i serive kohore (me të dhëna sasiore) deri në tremujorin e parë të vitit 2015. Për herë të parë, në analizën e racionalitetit, përveç serive kohore të përfuara pas procesit të kuantifikimit të të dhënave cilësore, do të përdoren edhe vlerësimet sasiore pikësore të konsumatorëve, bizneseve dhe agjentëve financiarë.

Në procesin e kuantifikimit të përgjigjeve cilësore nga konsumatorët dhe bizneset në tregues sasiore të pritjeve për normën e inflacionit dhe të çmimeve të prodhimit, do të përdoret metoda e shpërndarjes probabilitare, fillimisht të propozuar nga Theil (1952), modifikuar nga Carlson dhe Parkin (1975) dhe përdorur nga Batchelor dhe Orr (1988), Sabrowvski (2008), Nasto (2005), Lyziak (2003, 2012), Hashorva, *et.al.* (2010). Në rastin e Shqipërisë, fillimisht Nasto (2005) dhe më vonë Hashorva *et. al.* (2010), llogaritën normën

³ Të dhënat e marra nga ky vërtetim janë në përdorim për nevojat e Bankës së Shqipërisë dhe janë konfidenciale (të papublikuara). Në këtë rast, do të përdoren për qëllime studimore.

⁴ Në shtojcat 1 dhe 2 paraqiten të përmbledhura detajet mbi vërtetimet e konsideruara në këtë studim.

e pritur të inflacionit për tremujorin e ardhshëm, duke përdorur të dhënat cilësore nga vërtetimi i besimit të konsumatorit, për periudhën 2003T2- 2009T3. Gjetjet e tyre konfirmuan një sjellje të fortë përshtatëse të pritjeve inflacioniste të konsumatorëve.

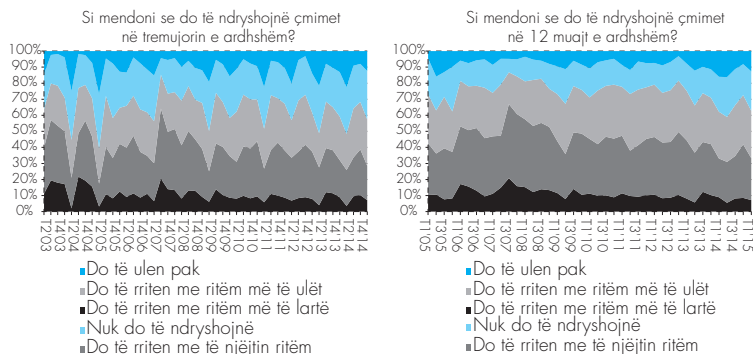
Kështu, nëse norma e inflacionit rritet, konsumatorët presin një rritje të mëtijshme të saj në periudhën në vazhdim. Në këtë studim, kuantifikimi i të dhënave cilësore nga vërtetimet realizohet duke supozuar funksionin e shpërndarjes normale⁵ dhe asaj uniforme⁶ (kjo e dyta për të shprehur amplitudat e mëdha për lart ose poshtë). Krahas kuantifikimeve sipas dy shpërndarjeve probabilitare, do të paraqiten edhe rezultatet e arritura drejtpërdrejtë nga balancat, si një nga alternativat kuantifikuese.

Në grafikun 1, dallohen karakteristika apo prirje kryesore të pritjeve të konsumatorëve për inflacionin në tremujorin e ardhshëm dhe pas një viti. Në përgjithësi, seria e frekuencave të përgjigjeve të konsumatorëve sipas pesë alternativave të konsideruara, sugjeron për një sjellje sezonale të pritjeve për inflacionin, veçanërisht në stinën e verës. Kjo periudhë përkon me dominimin e ofertës vendase në treg dhe shoqërohet me rritje të numrit të konsumatorëve që pohojnë se çmimet "do të bien". Ndërkohë që fundvitet zakonisht shoqërohen me rritje të numrit të konsumatorëve që pohojnë se çmimet "do të rriten". Këto dy karakteristika në zhvillimet e pritura tek çmimet sugjerojnë se konsumatorët kanë qenë të aftë të dallojnë disa zhvillime ciklike afatshkurtra në ecurinë e inflacionit.

⁵ Përdorimi i funksionit të shpërndarjes normale në kuantifikimin e të dhënave cilësore nga bizneset dhe konsumatorët bazohet në numrin e madh të vërtetimeve (Teorema Qendrore Limite (TQL)): 1200 konsumatorë dhe rreth 700 biznese (deri në vitin 2012), 800 biznese (nga viti 2013). Sipas metodës së modifikuar nga Carlson dhe Parkin (1975), nëse numri i njësive të vërtetuara është mjaftueshëm i lartë, ndryshimet e pritura në çmime ndjekin funksionin e shpërndarjes normale në popullatë.

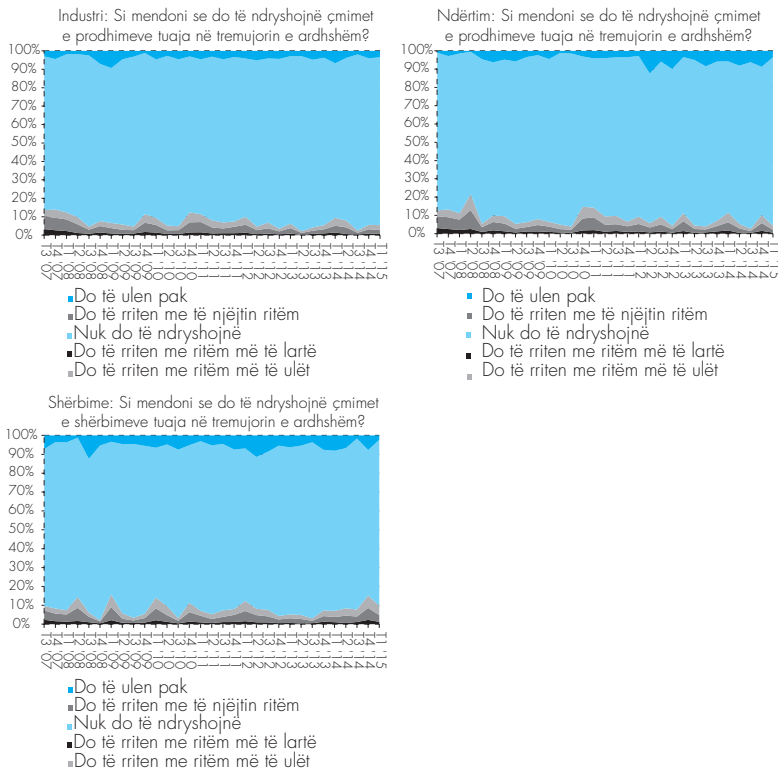
⁶ Në këtë rast, do të ndryshojmë hipotezën mbi funksionin e shpërndarjes së përgjigjeve të bizneseve dhe konsumatorëve nga normale në uniforme, dhe do të përdorim të njëjtën metodë përshkruar në Pesaran (1987) dhe Tyziak (2003).

Grafik 1. Prireja e përgjigjeve të konsumatorëve

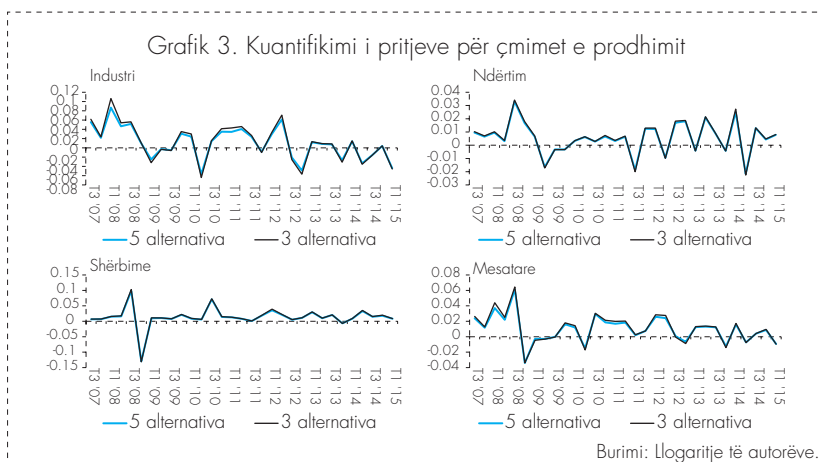
Burimi: Vrojtimi i Besimit të Konsumatorëve, Banka e Shqipërisë.

Grafik 2. Prireja e përgjigjeve të bizneseve

Burimi: Vrojtimi i Besimit të Konsumatorëve, Banka e Shqipërisë.

Në rastin e bizneseve, pyetja për pritjet për çmimet e prodhimit për një tremujor më vonë, ka përballë përgjigje me tre alternativa (Grafik 2). Për kuantifikimin e tyre u përdorën dy mënyra: (i) metoda probabilitare për pyetjet me tre alternativa mbështetur në metodologjinë e zbatuar nga Sabrowski (2008); (ii) metoda probabilitare për pyetje me pesë alternativa përgjigjesh. Në rastin e kësaj të fundit, përqindja e përgjigjeve mbi ecurinë e ardhshme të çmimeve të prodhimit *“do të rriten”* u shpërnda në tre alternativa: *“do të rriten me ritëm më të lartë”*, *“do të rriten me të njëjtin ritëm”*, *“do të rriten me ritëm më të ulët”*, duke përdorur të njëjtat pesha si të përgjigjeve të konsumatorëve për pritjet mbi inflacionin pas një tremujori. Llogaritjet e kryera për kuantifikimin e pritjeve mbi çmimet e prodhimit sipas sektorëve të ekonomisë me të dy metodat (me tre dhe me pesë alternativa përgjigjesh) sollën rezultate pothuajse të njëjta (Grafik 3). Për këtë arsye, në vijim të analizës mbi racionalitetin e pritjeve do të konsiderohen rezultatet e përfuara me metodën e dytë (përdorimin e pesë alternativave të përgjigjeve si përqasje kuantifikuese).

Procesi i kuantifikimit të pritjeve duke përdorur përqasjet probabilitare sipas funksionit të shpërndarjes normale dhe uniforme kërkon përdorimin e një serie referencë. Këto janë normat e perceptuara të inflacionit, në rastin e konsumatorëve, dhe çmimet

e perceptuara të prodhimit, në rastin e bizneseve. Kështu, në rastin e pritjeve inflacioniste të konsumatorëve pas një tremujori dhe pas një viti, si normë e perceptuar e inflacionit, do të përdoret norma mesatare e inflacionit (ndryshime tremujore dhe ndryshime vjetore) e dy muajve të fundit të publikuar në momentin kur konsumatorët japin vlerësimet e tyre cilësore në lidhje me ecurinë e çmimeve në të ardhmen⁷. Në kuantifikimin e pritjeve mbi ecurinë e çmimeve të prodhimit të bizneseve, për sektorin e industrisë u përdor seria e Indeksit të Çmimeve të Prodhimit (me frekuencë tremujore), IÇP (INSTAT)⁸. Në kuantifikimin e pritjeve të sektorit të ndërtimit, si seri referencë u përdor Indeksi i Kushtimit në Ndërtim (me frekuencë tremujore), IKN (INSTAT)⁹. Për sektorin e shërbimeve u përdor seria e Indeksit të Çmimeve të Konsumit (IÇK) për kategorinë e shërbimeve (INSTAT-i dhe llogaritje të autorëve). Ashtu si në rastin e kuantifikimit të pritjeve të konsumatorëve për normën e inflacionit, në rastin e bizneseve në sektorin e shërbimeve, do të përdoren ndryshimet tremujore mesatare të IÇK-së në sektorin e shërbimeve të dy muajve të fundit të publikuara në momentin që ato japin vlerësimet e tyre mbi ecurinë e çmimeve të shërbimeve në të ardhmen.

Kur përdoret si normë e perceptuar e zhvillimeve në inflacion, norma zyrtare e inflacionit - në rastin tonë, norma më e fundit e publikuar në momentin e vrojtimit të pritjeve inflacioniste - pritjet e kuantifikuara të inflacionit përshkruhen si *“objectified”* (sepse ato supozojnë që njësitë e vrojtura perceptojnë në mënyrë korrekte dinamikën aktuale të çmimeve) (Berk, 1997; Lyziak, 2005; Kokoszczynski, Lyziak dhe Stanislawski, 2005). Në rastet kur si normë e perceptuar e inflacionit përdoret një tregues i përfutur nga vrojtimet mbi zhvillimet inflacioniste, treguesit e kuantifikuar të

⁷ Në rastin e vrojtimit të besimit të konsumatorëve dhe të bizneseve, pyetësorët hidhen në terren gjatë muajit të fundit të çdo tremujori dhe procesi i intervistimit përfundon në fund të tremujorit. Kështu, konsumatorët dhe bizneset, në momentin e formimit të pritjeve të tyre inflacioniste, kanë informacion vetëm për normën e inflacionit zyrtar për dy muajt e parë të tremujorit.

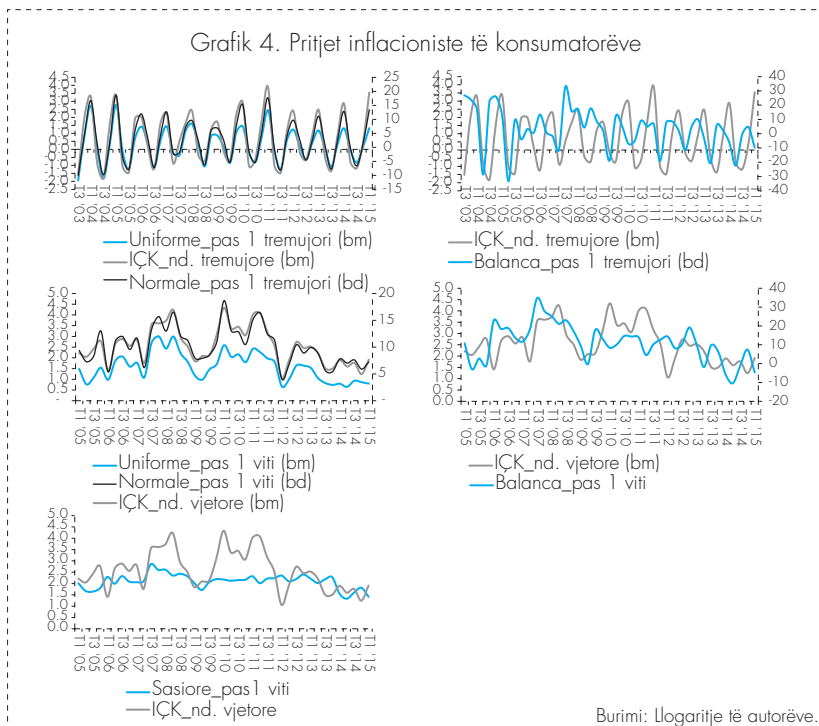
⁸ INSTAT-i publikon të dhënat e indeksit të çmimeve të prodhimit me rreth një tremujor vonesë. Për këtë arsye, si normë e perceptuar e ndryshimeve tremujore të çmimeve të prodhimit do të merret norma e publikuar në tremujorin kur kryhet vrojtimi (për shembull, në momentin e kryerjes së vrojtimit për tremujorin e dytë të vitit 2014, bizneset kanë informacionin mbi çmimet e prodhimit për tremujorin e parë të vitit 2014. Norma tremujore e ndryshimit të çmimeve të prodhimit, për tremujorin e parë të vitit 2014, do të përdoret si normë e perceptuar për qëllimin e kuantifikimit të të dhënave cilësore të çmimeve të prodhimit.

⁹ Vlen i njëjti arsyetim si në footnote 8.

pritjeve inflacioniste quhen “*subjectified*” (Kokoszczyński, Lyziak dhe Stanislawski, 2010). Në këtë studim, të gjitha seritë e pritjeve të përfuara nëpërmjet kuantifikimit janë “*objectified*” pasi, të gjitha seritë referencë apo të normave të perceptuara janë derivuar nga tregues të matshëm nga statistikisht zyrtare dhe nuk kanë si burim vërtetimet.

II.2 ANALIZË E PËRGJITHSHME E TË DHËNAVE: PARAPRUEJËS APO ADAPTIVË?

Në këtë seksion do të paraqiten karakteristikat e përgjithshme të serive të pritjeve inflacioniste për të gjithë agjentët ekonomikë. Në grafikët 4 dhe në tabelën 1 paraqiten përkatësisht pamje dhe rezultate të treguesve statistikore për pritjet inflacioniste të kuantifikuara (sipas shpërndarjes normale, uniforme dhe balancave) dhe pritjet sasiore, kundrejt serive referencë.

Ecuria e normës vjetore të inflacionit në 10 vitet e fundit është karakterizuar nga një stabilitet relativ. Nën regjimin e shënjestrit monetar dhe atij të inflacionit të shënjestruar, ajo është stabilizuar rreth normës objektiv të Bankës së Shqipërisë me luhatje të vogla mbi dhe nën të. Në pamje të parë, pritjet inflacioniste, pas një tremujori, të përfutuara nga kuantifikimi i të dhënave cilësore sipas funksionit të shpërndarjes normale dhe uniforme, janë mjaft të sinkronizuara. Vlerat rriten dhe ulen njëkohësisht, pra kanë kah të njëjtë në kohë, pavarësisht se amplituda e vlerave që ato japin ndryshojnë në mënyrë domethënëse. Të dhënat sugjerojnë se pritjet inflacioniste të konsumatorëve, zakonisht, ndjekin normën aktuale të inflacionit në momentin e shprehjes së tyre. Ky fakt evidentohet veçanërisht në rastin kur përdoret funksioni i shpërndarjes uniforme në kuantifikim. Në këtë rast, pritjet për inflacionin një tremujor më vonë pothuajse përpunohen me normën zyrtare të inflacionit për periudhën në të cilën shprehen pritjet. Në rastin e pritjeve të konsumatorëve për një tremujor më vonë sipas balancës direkte, pjesa më e madhe e konsumatorëve arrin të paraprijë kahun e zhvillimeve inflacioniste. Me zgjatjen e afatit kohor në një vit, konsumatorët kanë nënvlerësuar (periudha T3'07-T3'08) apo mbivlerësuar zhvillimet në normën e inflacionit (periudha T4'08–T4'09). Goditjet nga ngjarjet “surprizë” në inflacion, normalisht nuk janë parashikuar nga gjykimi pjesërisht racional i konsumatorëve mbi inflacionin vjetor pas një viti. Norma mesatare e inflacionit më përfaqësuese, sipas koeficientit të variancës, sugjerohet nga inflacioni pas një viti, ku vlerësimi sasior ka luhatjet më të ulëta rreth mesatares.

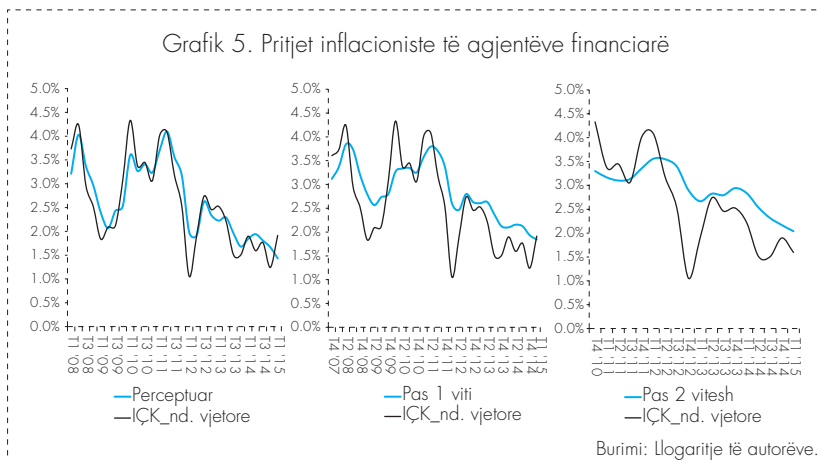
Tabelë 1. Karakteristika të përgjithshme të pritjeve inflacioniste, konsumatori

	KONSUMATORI							IÇK	
	Cilësore						Sasiore		
	Pas 1 tremujori			Pas 1 viti			Pas 1 viti		
	Normale	Uni- forme	Balanca	Nor- male	Uni- forme	Balanca	Pikësore	nd. trem	nd. vjetore
Mesatare	2.90	0.33	2.86	8.77	1.57	11.05	2.10	0.66	2.58
Devijim standard	7.55	1.07	14.17	5.12	0.68	9.58	0.32	1.62	0.84
Luhatshmëria*	2.60	3.28	4.96	0.58	0.43	0.87	0.15	2.44	0.33
Min	-10.15	-1.94	-33.42	0.65	0.65	-10.40	1.33	-1.81	1.06
Maks	18.63	2.79	32.82	18.66	3.00	34.83	2.86	3.90	4.33
Gjerësia e variacionit	28.78	4.73	66.24	18.01	2.35	45.23	1.52	5.71	3.28
Nr.i vrojtimeve	48	48	48	41	41	41	41	48	41

Burimi: Llogaritje të autorëve.

* Raporti i devijimit standard me mesataren e thjeshtë.

Norma e perceptuar e inflacionit sipas agjentëve financiarë ndjek ngushtësisht zhvillimet inflacioniste në vend, duke sugjeruar për një element të fortë adaptiv në pritjet e inflacionit (Grafikët 5). Nuk rezultojnë asnjëra situatë për normën e inflacionit pas një dhe dy vitesh. Gjatë periudhës T4'09 – T3'11 pritjet e agjentëve financiarë qëndrojnë nën nivelin aktual të normës së inflacionit.

Duke filluar nga tremujori i fundit të vitit 2011, pritjet e agjentëve financiarë qëndrojnë në mënyrë konstante mbi normën zyrtare të inflacionit (Tabelë 2). I njëjti arsyetim vlen dhe për pritjet inflacioniste pas dy vitesh. Megjithatë seria e vërtetimeve është e shkurtër, vihet re se agjentët financiarë mbivlerësojnë inflacionin në horizontin e dy viteve.

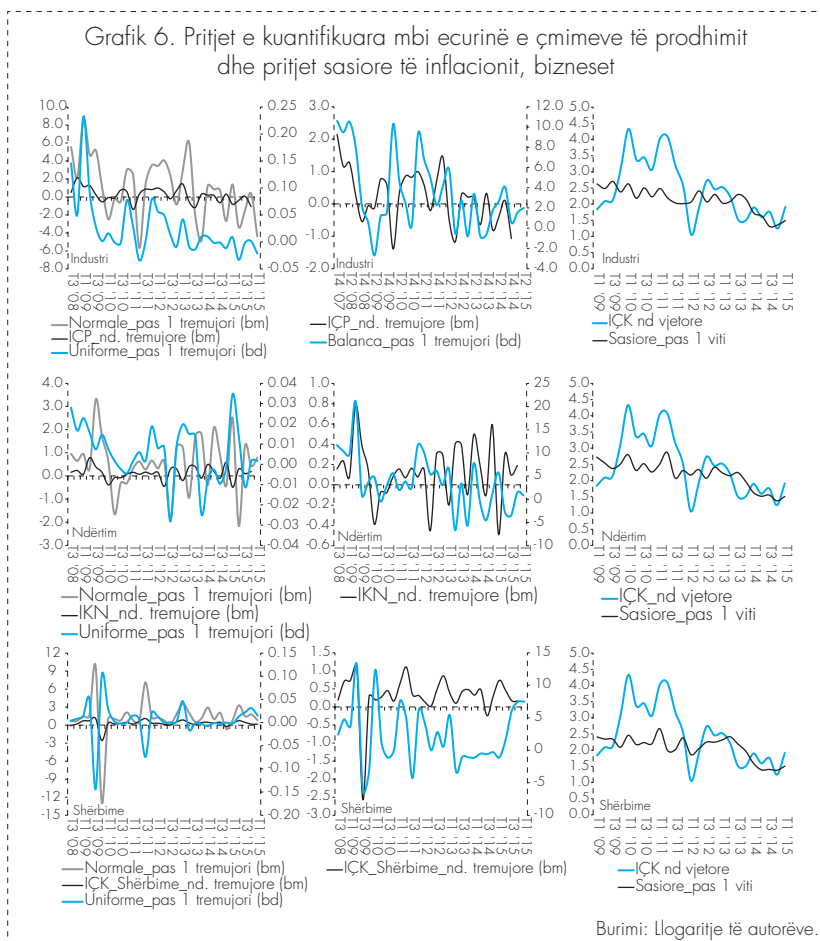
Tabelë 2. Karakteristika të përgjithshme të pritjeve inflacioniste, agjentët financiarë

	Agjentët Financiarë			Inflacion vjetor (ndryshime vjetore të IÇK-së)		
	Perceptuar	Pas 1 viti	Pas 2 vitesh	2008T1-2015T1	2007T4-2015T1	2010T1-2015T1
Mesatare	2.647	2.873	2.850	2.583	2.617	2.492
Devijim standard	0.764	0.580	0.442	0.918	0.921	0.969
Luhatshmëria*	0.289	0.202	0.155	0.355	0.352	0.389
Min	1.432	1.844	2.039	1.055	1.055	1.055
Maks	4.098	3.843	3.559	4.331	4.331	4.331
Gjerësia e variacionit	2.666	1.999	1.521	3.276	3.276	3.276
Nr. i vërtetimeve	29	30	21	29	30	21

Burimi: Llogaritje të autorëve.

* Raporti i devijimit standard me mesataren e thjeshtë.

Në grafikun 6 ilustrohen pritjet e bizneseve sipas sektorëve të ekonomisë, në lidhje me çmimet e prodhimit pas një tremujori, ku si seri referencë janë përdorur: në industri, ndryshimet tremujore të IÇP-së; në shërbime, ndryshimet tremujore të IÇK-së për grupet e shërbimeve; për sektorin e ndërtimit, ndryshimet tremujore të IKN-së. Pritjet sasiore të bizneseve mbi normën e inflacionit, pas një viti, paraqiten grafikisht krahas serisë së ndryshimeve vjetore të IÇK-së tremujore. Grafikisht nuk mund të nxirren përfundime mbi natyrën e pritjeve për çmimet e prodhimit të shprehura nga bizneset, pasi, në disa raste, ato ndjekin zhvillimet në seritë e të dhënave reale dhe, në raste të tjera, duket sikur u paraprijnë atyre.

Bazuar në rezultatet e përfuara nga kuantifikimi me përqasjen e shpërndarjes normale të pritjeve të bizneseve mbi ecurinë e çmimeve të prodhimit sipas sektorëve, vihet re një mbivlerësim i tyre, krahasuar me seritë referencë përkatëse (Tabelë 3). Në rastin kur kuantifikimi bëhet me anë të shpërndarjes uniforme, ndodh e kundërta, nënvlerësim i shpeshtë. Ndonëse në terma sasiorë ndodhemi larg vlerave faktike të serive referencë, pritjet arrijnë të kapin kahun faktik të zhvillimeve. Pritjet për normën e inflacionit pas një viti të shprehura nga bizneset në sektorët e industrisë, ndërtimit dhe shërbimeve, në pamje të parë, duket të kenë identifikuar më së shumti kahun e zhvillimeve inflacioniste.

Tabelë 3. Karakteristika të përgjithshme të pritjeve inflacioniste, biznesi

INDUSTRIA						
	Cilësore			Sasiore	IÇP	IÇK
	Pas 1 tremujori			Pas 1 viti		
	Normale	Uniforme	Balanca	Pikësore	nd. tremujor	nd. vjetor
Mesatare	1.05	0.03	3.49	2.13	0.13	2.46
Devijim standard	3.35	0.05	3.66	0.38	0.28	0.89
luhatshmëria	3.19	2.09	1.05	0.18	2.23	0.36
Min	-5.68	-0.03	-2.70	1.31	-0.49	1.06
Max	8.68	0.23	10.60	2.70	0.79	4.33
Gjerësia e variacionit	14.37	0.27	13.30	1.40	1.27	3.28
Nr. vrojtimeve	31	31	31	25	31	25
NDËRTIMI						
	Cilësore			Sasiore	IKN	IÇK
	Pas 1 tremujori			Pas 1 viti		
	Normale	Uniforme	Balanca 3	Pikësore	nd. tremujor	nd. vjetor
Mesatare	0.56	0.01	3.82	2.20	0.13	2.46
Devijim standard	1.19	0.01	5.74	0.40	0.28	0.89
luhatshmëria	2.14	2.38	1.50	0.18	2.23	0.36
Min	-2.16	-0.03	-6.67	1.38	-0.49	1.06
Max	3.31	0.03	21.13	2.87	0.79	4.33
Gjerësia e variacionit	5.47	0.06	27.79	1.50	1.27	3.28
Nr. vrojtimeve	31.0	31.0	31.0	25.0	31.0	25.0
SHËRBIME						
	Cilësore			Sasiore	IÇK_Sh	IÇK
	Pas 1 tremujori			Pas 1 viti		
	Normale	Uniforme	Balanca	Pikësore	nd. tremujor	nd. vjetor
Mesatare	1.33	0.00	2.19	2.07	0.30	2.46
Devijim standard	3.28	0.04	4.51	0.36	0.61	0.89
luhatshmëria	2.47	8.23	2.06	0.17	2.04	0.36
Min	-12.95	-0.14	-6.19	1.38	-2.57	1.06
Max	9.84	0.10	13.25	2.67	1.12	4.33
Gjerësia e variacionit	22.79	0.25	19.44	1.29	3.69	3.28
Nr. vrojtimeve	31	31	31	25	31	25

Burimi: *Llogaritje të autorëve.*

Në studimin e pritjeve inflacioniste, për të parë nëse ato reflektojnë më shumë normat e kaluara të inflacionit apo kanë një sjellje paraprijëse, literatura rekomandon të analizohet fillimisht korrelacioni midis serive të pritjeve dhe serive referencë të konsideruara. Kështu, për të parë nëse pritjet inflacioniste pasqyrojnë më shumë vlerat e kaluara të inflacionit, do të analizohet korrelacioni i tyre me një vonesë kohore prej 4 tremujorësh të mëparshëm me serinë përkatëse. Për të parë aftësitë paraprijëse të tyre, do të konsiderohet korrelacioni i pritjeve inflacioniste me serinë referencë deri me 4 tremujorë në të ardhmen. Në tabelat në vijim (4, 5 dhe 6), rritja e intensitetit të ngjyrave tregon një rritje të korrelacionit me serinë referencë.

Të dhënat nga të gjithë vrojtimet e konsideruara tregojnë për një korrelacion të dobët në harkun kohor të katër tremujorëve. Pritjet janë më të korreluara me normën e inflacionit në momentin e shprehjes së pritjeve të tyre edhe me normat e kaluara të inflacionit.

Tabelë 4. Korrelacioni midis të dhënave nga vrojtimet dhe normës së inflacionit - Konsumatorët

Lloji	Konsumatori						
	Cilësore						Sasiore
	Pas 1 tremujori			Pas 1 viti			Pas 1 viti
Horizonti kohor							
Tremujorë (të vonuar/ paraprijës)	Normale	Uniforme	Balanca	Normale	Uniforme	Balanca	Pikësore
-4	0.894	0.904	0.091	-0.057	0.003	0.135	0.206
-3	-0.005	-0.003	0.594	0.125	0.167	0.228	0.303
-2	-0.916	-0.908	-0.030	0.276	0.360	0.368	0.425
-1	-0.025	-0.039	-0.642	0.470	0.531	0.406	0.477
0	0.999	0.985	0.132	0.989	0.937	0.395	0.458
1	-0.039	-0.019	0.603	0.520	0.619	0.546	0.468
2	-0.918	-0.917	-0.029	0.324	0.410	0.483	0.345
3	0.007	-0.006	-0.681	0.150	0.232	0.300	0.120
4	0.901	0.885	0.045	-0.004	0.003	0.083	-0.118

Burimi: Llogaritje të autorëve.

Tabelë 5. Korrelacioni midis të dhënave nga vrojtimet dhe normës së inflacionit - Bizneset

Lloji	Industri				Ndërtim				Shërbime			
	Cilësore				Cilësore				Cilësore			
	Horizonti kohor	Pas 1 tremujori	Pas 1 viti	Sasiore	Pas 1 tremujori	Pas 1 viti	Sasiore	Pas 1 viti	Normale	Uniforme	Balanca	Sasiore
Tremujorë (të vonuar /paraprijës)		Normale	Uniforme	Balanca	Normale	Uniforme	Balanca	Pikësore				Pas 1 viti
-4		0.29	0.37	0.02	0.13	0.298	0.29	-0.09	-0.04	-0.02	0.06	Pikësore
-3		0.01	0.05	-0.02	0.06	0.19	0.16	0.07	-0.10	0.08	0.09	-0.03
-2		0.36	0.40	0.44	-0.16	0.17	0.11	0.00	-0.09	0.02	0.09	0.00
-1		0.98	0.75	0.56	0.999	0.289	0.04	-0.07	-0.06	-0.05	-0.36	-0.16
0		0.28	0.47	0.53	-0.22	-0.10	0.18	-0.26	0.936	-0.59	0.11	-0.02
1		0.08	0.35	0.38	0.05	0.00	0.02	-0.05	-0.41	0.659	0.432	0.08
2		0.15	0.20	0.12	0.08	0.21	0.14	-0.05	-0.02	-0.22	-0.37	0.01
3		0.11	0.12	0.24	-0.31	0.11	0.06	-0.22	-0.06	0.00	-0.05	0.00
4		0.18	0.12	0.27	-0.01	-0.19	-0.24	0.08	-0.03	0.04	-0.14	0.394

Burimi: Llogaritje të autorëve.

Tabelë 6. Korrelacioni midis të dhënave nga vrojtimet dhe normës së inflacionit - Agjentët financiarë

AGJENTËT FINANCIARË									
Sasiore	Horizonti	Perceptuar				Pas 12 muajsh			
		Tremujorë (të vonuar /paraprijës)	Pikësore			Pikësore			Pas 24 muajsh
-4			0.245			0.387		0.241	Pikësore
-3			0.426			0.562		0.487	
-2			0.640			0.750		0.698	
-1			0.880			0.905		0.824	
0			0.912			0.838		0.771	
1			0.575			0.538		0.492	
2			0.321			0.279		0.235	
3			0.098			0.130		0.139	
4			0.123			0.134		0.261	

Burimi: Llogaritje të autorëve.

Nga analiza e korrelacionit mund të themi se të dhënat mbi pritjet inflacioniste dhe ato të çmimeve të prodhimit përbëjnë një komponent të fortë adaptiv ndaj normave të kaluara të inflacionit dhe çmimeve të prodhimit. Megjithatë, nuk përjashtohet dhe një element paraprijës në afatin e shkurtër të 1-2 tremujorëve.

III. ANALIZË E SAKTËSISË SË PRITJEVE INFLACIONISTE NGA AGJENTËT EKONOMIKË

Në studimin e pritjeve inflacioniste nga vrojtimit, krahas identifikimit të lidhjes ndërmjet tyre dhe vlerave të publikuara të inflacionit, një rëndësi të veçantë i kushtohet edhe saktësisë me të cilën pritjet e vrojtura parashikojnë inflacionin e ardhshëm. Studimi i saktësisë së pritjeve nga vrojtimit zbulon nëse ekzistojnë gabime konsistente ndërmjet vlerës faktike të inflacionit dhe asaj të pritur dhe të raportuar më parë nga agjentë të ndryshëm. Në varësi të shenjës së zhvendosjes së pritjeve, gjykohet nëse parashikimet e marra nga të dhënat e vrojtimeve e nën/mbi-vlerësojnë inflacionin aktual. Një nga treguesit statistikorë që përdoret gjerësisht për këtë qëllim është mesatarja e gabimit - Mean Error (ME), i llogaritur me anë të formulës (1):

$$ME = \frac{1}{T} \sum_{t=1}^T (A_t - F_t) \quad (1)$$

ku, T - numri i vrojtimeve; t - momenti për të cilin formohet pritja apo parashikimi për inflacionin; A - vlera faktike/aktuale e inflacionit (e publikuar për periudhën t), F - vlera e parashikuar/e pritur e inflacionit për periudhën t, por e vrojtuar në periudhat e kaluara. Vlerësimi i gabimeve me treguesin e mësipërm, do të varet nga shenja e tij. Një ME pozitive e gabimeve tregon se vrojtimi tenton të parashikojë vlera më të ulëta se sa inflacioni faktik, ndërkohë që një ME negative sinjalizon prirjen e vrojtimit për të parashikuar inflacion më të lartë se sa vlerat faktike.

Madhësia e gabimit është një tjetër tregues i rëndësishëm i saktësisë së të dhënave të vrojtimeve. Kjo edhe për faktin se pritjet për inflacionin mund të rezultojnë të pazhvendosura nga vlerat aktuale të inflacionit, por të mos jenë parashikime të mira të tij. Për të llogaritur nga ana sasiore madhësinë e gabimit dhe për qëllime krahasimi ndërmjet gabimeve nga matje të ndryshme të pritjeve, zakonisht përdoret: rrënja katrore e mesatares së katrorit të gabimeve - *Root Means Square Error* (RMSE), e llogaritur sipas formulës (2):

$$RMSE = \sqrt{\left(\frac{1}{T} \sum_{t=1}^T (A_t - F_t)^2\right)} \quad (2)$$

Në këtë studim është konsideruar dhe një standard tjetër i performancës së pritjeve. Performanca parashikuese e të dhënave të vrojtimeve do të krahasohet me parashikimin “naiv” (të quajtur kështu për shkak të thjeshtësisë së tij)¹⁰. Për këtë shërben statistika e quajtur koeficienti i pabarazisë i Theil-it (*Theil Inequality Coefficient*) TIC, i llogaritur sipas formulës 3.

$$TIC = \frac{\sqrt{\left(\frac{1}{T} \sum_{t=1}^T (A_t - F_t)^2\right)}}{\sqrt{\left(\frac{1}{T} \sum_{t=1}^T (A_t - A_{t-1})^2\right)}} \quad (3)$$

Ky tregues krahason madhësinë e gabimit të parashikimit që kryhet mbi të dhënat e vrojtimeve me rezultatet e parashikimit të kryera me metodën “naive”. Nëse ky tregues është më i vogël se 1, atëherë mund të themi se parashikimi, me të dhënat nga vrojtimit, është më i saktë se ai “naiv”.

Analiza e saktësisë së pritjeve inflacioniste do të përfshijë të gjitha vrojtimitet e pritjeve të inflacionit sipas agjentëve ekonomikë, përfaqësive kuantifikuese dhe atyre sasiore direkte. Pritjet inflacioniste të përfituara nga vrojtimitet pranë secilit grup të agjentëve ndryshojnë ndërmjet tyre për nga frekuenca, lloji i të dhënave, numri i vrojtimeve apo mbulimi me të dhëna i grupeve të interesit¹¹. Në hapin e parë, ky studim analizon saktësinë e pritjeve inflacioniste brenda vrojtimeve të çdo grupi agjentësh. Në hapin e dytë, studiohen disa tregues të saktësisë ndërmjet grupeve të interesit për çdo vrojtim. Carlson dhe Valev (1999) vërtetuan se të dhënat që merren nga vrojtimitet e biznesit (prodhimi, ndërtimi dhe shërbimet) dhe nga agjentët financiarë kanë më pak gabime dhe japin parashikime më të sakta se ato të konsumatorëve. Kjo për faktin se bizneset dhe agjentët financiarë, janë më të prirur të njohin zhvillimet ekonomike dhe ata mund të kenë njohuri specifike në fusha të veçanta të biznesit dhe

¹⁰ Parashikime “naive” quhen ato që vlerën e parashikuar e marrin të barabartë me nivelin e inflacionit faktik një periudhë para asaj që parashikohet (pritet).

¹¹ Për më shumë detaje shihni Shtojcën 2.

financës. Këto njohuri i ndihmojnë ata të formojnë edhe parashikime më të sakta për zhvillimet e ardhshme në inflacion.

VROJTIMI I KONSUMATORËVE

Nga llogaritjet e treguesve të saktësisë, rezulton se metoda e matjes nëpërmjet pyetjes së drejtpërdrejtë (vlerësimi sasior, Tabela 7, kolona e fundit) për madhësinë e inflacionit është më e sakta nga të gjitha matjet e tjera brenda vërtetimit të konsumatorit. Mesatarja e gabimeve rezulton 0.5 pikë përqindje¹². Gjithashtu, pritjet e marra nëpërmjet përqasjes sasiore direkte japin një parashikim më të saktë se ato të parashikimit me metodën “naive”¹³. Një rezultat i tillë ishte i pritshëm, për faktin se parashikimet që vijnë nga pyetjet me natyrë sasiore mbi inflacionin e pritur janë të ndikuara nga informacioni që kanë konsumatorët mbi normën objektiv të Bankës së Shqipërisë dhe mbi historinë e kaluar të inflacionit.

Në linjë me qëllimin e këtij studimi, analizohet saktësia e pritjeve inflacioniste të të dhënave sasiore të përfuara nëpërmjet përqasjeve kuantifikuese probabilitare të të dhënave cilësore. Kjo pasi, kuantifikimi i të dhënave cilësore është ndërtuar mbi vlerat e kaluara të inflacionit (apo informacionit të disponueshëm në momentin e kryerjes së vërtetimit). Nga analiza e treguesve të saktësisë për kategorinë e pyetjeve cilësore të kuantifikuara, vihet re se matja mbi shpërndarjen uniforme paraqet vlerësimin më të saktë, si për periudhën kohore tremujore ashtu edhe për atë njëvjeçare. Në të dyja rastet, kjo matje paraqet gabimin mesatar dhe madhësinë e gabimit më të vogël, krahasuar me dy mënyrat e tjera të llogaritjes. Një rezultat tjetër i rëndësishëm është se ndër metodat kuantifikuese, vetëm në rastin e përqasjes uniforme merren vlerësime më të sakta sesa ato që mund të kryhen me një parashikim naiv (e vetmja që rezulton me $TIC < 1$).

¹² Inflacioni i pritur nga kjo përbërëse e vërtetimit e mbivlerëson sistematikisht inflacionin faktik me 0.5 pikë përqindjeje për parashikimet e kryera në horizontin njëvjeçar.

¹³ Vlera e treguesit TIC është më e ulët nga gjithë vërtetimet e tjera, në vlerën 0.63.

Tabelë 7. Treguesit e saktësisë për inflacionin e pritur nga vrojtimi i konsumatorit

Konsumatori							
	Cilësore						Sasiore
	Pas 1 tremujori			Pas 1 viti			Pas 1 viti
	Metodat kuantifikuese						
Treguesi i saktësisë	Normale	Uniforme	Balanca	Normale	Uniforme	Balanca	Pikësore
ME	-2.23	0.37	-3.13	-8.21	0.9	-10.61	0.51
RMSE	8.60	2.23	13.74	8.74	1.7	14.78	1.25
TIC	3.70	0.96	5.90	7.33	0.86	8.0	0.63

Burimi: Llogaritje të autorëve.

VROJTIMI I BIZNESEVE

Analiza e saktësisë së parashikimit të të dhënave nga vrojtimi i bizneseve është bërë i ndarë në 3 sektorët përbërës të tij. Kjo për faktin se në procesin e kuantifikimit si normë e perceptuar, për llogaritjen e çmimeve të prodhimit janë konsideruar seri të veçanta, të përshtatshme për secilin prej tre sektorëve të ekonomisë. Ashtu si është shpjeguar në kapitullin e mësipërm, në industri janë marrë si seri bazë ndryshimet tremujore të indeksit të çmimeve të prodhimit; në shërbime, ndryshimet tremujore të indeksit të çmimeve të konsumit për sektorin e shërbimeve dhe për sektorin e ndërtimit, ndryshimet tremujore të indeksit të kushtimit në ndërtim¹⁴.

Tabelë 8. Treguesit e saktësisë për inflacionin e pritur nga vrojtimi i bizneseve

Lloji	Industria				Ndërtimi				Shërbimet			
	Cilësore			Sasiore drekte	Cilësore			Sasiore drekte	Cilësore			Sasiore drekte
	Pas 1 tremujori			Pas 1 viti	Pas 1 tremujori			Pas 1 viti	Pas 1 tremujori			Pas 1 viti
Treguesi i saktësisë	Nom.	Unif.	Bal.	Pikësore	Nom.	Unif.	Bal.	Pikësore	Nom.	Unif.	Bal.	Pikësore
ME	-1.24	0.30	-3.72	0.33	-0.5	0.12	0.29	0.23	-0.94	0.30	0.30	0.39
RMSE	3.58	0.80	5.3	0.92	1.28	0.32	0.83	0.91	3.91	0.68	0.68	1.04
TIC	3.78	0.85	5.70	0.71	2.77	0.70	0.49	0.71	4.05	0.71	0.41	0.85

Burimi: Llogaritje të autorëve.

¹⁴ Për shkak të disponueshmërisë së të dhënave, treguesit e saktësisë për çmimet e prodhimit janë llogaritur në seri kohore më të shkurtra, krahasuar me treguesit e saktësisë në rastin e pritjeve të konsumatorëve.

Treguesit e saktësisë së parashikimeve për sektorin e industrisë konfirmojnë edhe një herë që vlerat më të sakta arrihen me anë të kuantifikimit me shpërndarjen uniforme (Tabelë 8). Në përgjithësi, të dhënat e kuantifikuara rezultojnë më të sakta edhe se ato të përfuara nga pyetja sasiore direkte. Pritjet e kuantifikuara me metodën uniforme dhe ato sasiore japin parashikime më të sakta nga parashikimi naiv, gjë që shprehet me vlerën nën 1 të treguesit TIC.

Kuantifikimi nëpërmjet funksionit të shpërndarjes uniforme vazhdon të mbetet alternativa më e mirë edhe për sektorin e ndërtimit (Tabelë 8). E veçanta në analizën e saktësisë për të dhënat në këtë sektor, është se pritjet e kuantifikuara nëpërmjet përqaqjes uniforme dhe atë më shumë sipas balancës, paraqesin rezultate më të sakta sesa parashikimet *“naive”*.

Për sektorin e shërbimeve (Tabelë 8) rezultatet tregojnë se kuantifikimi me shpërndarjen uniforme dhe ai me metodën e balancës devijojnë në të njëjtën masë. Megjithatë, përqaqja e balancës jep vlerën minimale për treguesin TIC në terma të saktësisë së parashikimit kundrejt atij *“naiv”*.

Pritjet për inflacionin nga bizneset e të tre sektorëve të vrojtuar sipas metodës uniforme, të balancës dhe asaj sasiore, janë parashikime më të sakta, krahasuar me pritjet e formuara nga metoda *“naive”*. Ky rezultat, është në linjë me faktin se bizneset, për shkak të njohurive, janë më të informuara në lidhje me zhvillimet ekonomike të tashme dhe të ardhshme, duke krijuar pritje më të sakta për çmimet e prodhimit dhe për inflacionin.

VROJTIMI PRANË AGJENTËVE FINANCIARË

Në vrojtimin e agjentëve financiarë, analiza e saktësisë së pritjeve realizohet mbi të dhënat sasiore për normën e inflacionit të perceptuar dhe pritjet për normën e inflacionit pas një dhe dy vitesh (Tabelë 9).

Tabelë 9. Treguesit e saktësisë për pritjet e agjentëve financiarë

Lloji	Agjentët financiarë		
	Sasiore		
Horizonti	Perceptuar	Pas 12 muajsh (1 vit)	Pas 24 muajsh (2 vite)
Treguesi i saktësisë	Vlerësim pikësor	Vlerësim pikësor	Vlerësim pikësor
ME	-0.36	-0.54	1.45
RMSE	1.19	1.16	1.70
TIC	0.90	0.87	0.74

Burimi: Llogaritje të autorëve.

Treguesit e saktësisë flasin për parashikime relativisht të sakta. Pritjet për normën e inflacionit pas 2 viteve kanë madhësi gabimi më të madhe se ato pas 1 viti, por duke mbetur më të mira se parashikimi “naiv”.

Si përfundim, inflacioni i pritur i të gjithë vrojtimeve në këtë studim mund të quhet më i saktë në rastet kur ai matet nga pyetjet e drejtpërdrejta sasiore. Për sa i përket matjeve të tërthorta të tij me anën e pyetjeve cilësore drejtuar agjentëve ekonomikë, kuantifikimi i inflacionit të pritur me metodën probabilitare uniforme rezulton vlerësimi më i saktë i tij. Në mënyrë të veçantë, kjo vlen për vrojtimin e konsumatorëve, të cilët pyeten për inflacionin total¹⁵. Kuantifikimi nën hipotezën e funksionit të shpërndarjes normale dhe me anë të balancave paraqet një shkallë më të ulët saktësie. Konsumatorët dhe bizneset nënvlerësojnë mesatarisht normën e inflacionit pas një viti; agjentët financiarë mbivlerësojnë mesatarisht në të njëjtën masë sa konsumatorët nënvlerësojnë inflacionin e pas 1 viti.

¹⁵ Për inflacionin total, Banka e Shqipërisë ka objektiv të përcaktuar sasior. Në rastet e tjera (bizneset), metodat e kuantifikimit aplikohen për pyetjet në lidhje me çmimet e prodhimit (vlerësime kostosh prodhimi).

IV. TESTIMI I RACIONALITETIT TË PRITJEVE INFLACIONISTE

Debati nëse agjentët ekonomikë formojnë pritjet e tyre në lidhje me zhvillimet e ardhshme ekonomike, në mënyrë racionale, ka nënvizuar nevojën e verifikimit të hipotezës së racionalitetit. Kjo është me rëndësi kritike për hartimin dhe zbatimin e politikave makroekonomike, të cilat mbështeten në vlerësime dhe në projeksione makroekonomike. Testimet empirike të shumë modeleve makro-teorike, kërkojnë jo vetëm identifikimin e fenomeneve drejtpërdrejtë të matshme apo të vrojtueshme, si për shembull të inflacionit, papunësisë dhe PBB-së, por edhe të pritjeve për to. Fakti që seria e pritjeve për inflacionin është e pavrojtueshme drejtpërdrejtë, vështirëson testimin empirik të makro-modeleve që përfshijnë inflacionin si variabël paraprijës ose, thënë ndryshe, serinë e pritjeve të tij¹⁶. Pra, përfshirja apo jo e pritjeve të inflacionit, me fuqi paraprijëse në modele, kërkon së pari një verifikim empirik të natyrës së tyre. A janë apo jo ato në linjë me kriterin e racionalitetit? Nëse po, sa racionale janë?

Hipoteza e pritjeve racionale të inflacionit Muth (1961), pohon se pritjet për inflacionin e ardhshëm janë formuar në mënyrë të tillë që të pasqyrojnë efektin e pritur të faktorëve në variabilin për të cilin krijohen pritshmëritë e agjentëve. Kjo arrihet duke u bazuar në informacionin më të rëndësishëm të disponueshëm për të shkuarën e afërt, të tashmen dhe të ardhmen e variablave ekonomike. Në këtë rast, vlerat e publikuara të inflacionit do të ndryshonin nga normat e pritura, vetëm nga një gabim i rastit.

Evidenca statistikore e paraqitur në seksionin paraardhës ndihmon në kryerjen e një vlerësimi të përgjithshëm, mbi natyrën e pritjeve inflacioniste të agjentëve të tregut për horizonte të ndryshme pritjesh. Një pjesë e rezultateve sinjalizojnë natyrën joracionale të pritjeve në horizontin afatmesëm. Ndërkohë që pritjet në horizontet afatshkurtra vlerësohet të jenë krijuar pjesërisht në formë

¹⁶ Në modelin GAP (blloku i kurbës së Philipsit), përfshihet ky variabël, por jo si seri e pritjeve, por si vlerë e inflacionit të publikuar për tremujorin e ardhshëm, pra është vetë seria e inflacionit e zhvendosur me vlerat e ardhshme. Kjo zgjedhje është mjaft e kritikueshme, por është përzgjedhur si e tillë, për faktin se, në momentin e ndërtimit të modelit, seritë e pritjeve sasiore të inflacionit kanë qenë mjaft të shkurtra dhe një vlerësim mbi shkallën e racionalitetit të tyre ka qenë i pamundur.

adaptive dhe pjesërisht racionale. Natyra pjesërisht racionale e tyre nënvizohet nga paraprirja e drejtimit të ndryshimeve tremujore të IÇK-së apo të IÇP-së, sipas rastit. Nga pikëpamja sasiore, pritjet e kuantifikuara ndryshojnë relativisht ndjeshëm nga vlerat përkatëse të publikuara, sipas metodave kuantifikuese. Rezultatet e saktësisë së pritjeve tregojnë se metodës së kuantifikimit sipas shpërndarjes uniforme i është shtuar edhe ajo direkte-sasiore, si metoda më të sakta se të tjerat. Ky rezultat konfirmon edhe një herë rezultatet e gjetura fillimisht nga Nasto (2005), edhe pse në seri kohore më të kufizuara në llojshmëri dhe shtrirje kohore.

Në mbështetje të kësaj analize, rezultatet empirike të testimit të racionalitetit (Muth, 1961; Mankiw *et. al.*, 2003; Sabrowski, 2008), do të ndihmojnë në shpjegimin e pikturës mikse të racionalitetit të pritjeve për çmimet në ekonomi.

Testi më i thjeshtë i racionalitetit është ai që kryhet duke vlerësuar një regres të thjeshtë linear sipas relacionit në vijim:

$$EE_t = (\pi_t - \pi_{t-k}^e) = \alpha + \varepsilon_t \quad (1)$$

ku, EE_t është seria e gabimit të pritjeve për $t=1, \dots, T$ tremujorë. Ajo matet si diferencë e inflacionit të publikuar për tremujorin t , (π_t) , me inflacionin e pritur për të njëjtin tremujor, por i raportuar k tremujorë më parë (π_{t-k}^e) . Duhet të verifikohet që konstantja α të jetë e parëndësishme statistikisht ose, e shprehur ndryshe, që mesatarisht $EE_t=0$. Në këtë rast, nuk bie poshtë hipoteza e racionalitetit, pra pranohet. Përbushja e kësaj hipoteze do të tregonte se inflacioni i pritur (në $t-k$) është një vlerësim i pazhvendosur i atij të publikuar përgjatë periudhës së marrë në studim. Devijimet kanë qenë të rastit, të shprehura në termin e gabimit të rastit $\varepsilon \sim N(0, \sigma)$.

Rezultatet e testimit janë paraqitur në Tabelën 10, kolona 2, sipas agjentëve dhe horizonteve kohore të ndryshme mbi pritjet për ndryshimet e IÇK-së ose të IÇP-së. Pritjet për ndryshimet e çmimeve në ekonomi rezultojnë statistikisht të pazhvendosura në rreth 44% të përqasjeve. Vërehet se racionaliteti verifikohet në rreth 57% të përqasjeve për horizontet shumë të shkurtra (perceptimeve dhe pritjeve të krijuara për tremujorin në vijim). Përqasja që

ndeshet më shpesh me pritje afatshkurtra të pazhvendosura apo racionale, është ajo sipas kuantifikimit me shpërndarjen uniforme. Vetia e racionalitetit sipas këtij testi në horizontet afatshkurtra (pas 4 tremujorësh/12 muajve) plotësohet vetëm nga pritjet sasiore të bizneseve në të tre sektorët e vrojtuar. Konsumatorët dhe agjentët financiarë nuk rezultojnë racionale pas një viti.

Nënvizojmë se, rezultatet e testimit për horizonte më afatgjata duhet të konsiderohen me kujdes, sepse me rritjen e horizontit të pritjeve, numri i vrojtimeve ulët dhe do të shfaqeshin rreziqet e *"small sample size effect"* (Andersson et. al, 2007). Për më tepër, në rastin e vrojtimeve të pritjeve inflacioniste të Bankës së Shqipërisë, seritë përkatëse në horizonte më afatgjata (pas 1 dhe 2 vitesh) kanë një histori më të re sesa ato afatshkurtra.

Shkalla e racionalitetit të pritjeve të inflacionit mund të verifikohet edhe duke testuar hipotezën e dyfishtë për parametrat e ekuacionit (2), të kushtëzuar për vlera të caktuara të tyre. Kjo është një formë më e komplikuar e testimit të racionalitetit.

$$\pi_t = \alpha + \beta \pi_{t-k}^e + \varepsilon_t \quad (2)$$

Nëse pritjet për luhatjet e ardhshme të çmimeve janë racionale, atëherë sipas (2), duhet që: $\alpha=0$ dhe $\beta=1$. Kushti i parë tregon se inflacioni nuk devijon sistematikisht me një vlerë të caktuar për efekt të pritjeve. Kushti i dytë tregon se për çdo ndryshim (rritje/ulje) me 1 njësi të pritjeve të çmimeve për tremujorin t (bërë në periudhën t-k), vlera e publikuar e treguesit në tremujorin t, do të rritet/ulet me 1 njësi. Pra, ndryshimet rreth vlerës "1" të parametratit përkatës duhet të jenë të rastit, duke treguar një lidhje në të njëjtin kah dhe pothuaj perfekte ndërmjet pritjeve për tremujorët e ardhshëm dhe serive përkatëse të publikuara për këta tremujorë.

Nëse nga të dyja anët e barazimit të shprehjes (2), zbritet π_{t-k}^e , ekuacioni rishkruhet në formën (3.1 dhe 3.2):

$$\pi_t - \pi_{t-k}^e = \alpha + \beta \pi_{t-k}^e - \pi_{t-k}^e + \varepsilon_t \quad (3.1)$$

$$\pi_t - \pi_{t-k}^e = \alpha + (\beta - 1) \pi_{t-k}^e + \varepsilon_t \quad (3.2)$$

I shprehur në formën e ekuacionit 3.1 dhe 3.2, mund të analizohet nëse vetë pritjet, kur formohen nga agjentët e tregut, e përfshijnë apo jo informacionin mbi gabimin e pritjeve. Nëse pritjet janë racionale, të dy parametrat në ekuacionin (3.1): $\alpha = \beta = 0$, duke treguar që janë të parëndësishëm për të shpjeguar gabimin e pritjeve. Në rastin e ekuacionit (3.2), duhet që hipoteza e përbashkët të marrë formën: $\alpha = 0$ dhe $\beta = 1$. Në këtë mënyrë, ne testojmë për parëndësi statistikore të termave pranë konstantes dhe pritjeve, duke treguar se gabimet e pritjeve janë të rastit me shpërndarje $\varepsilon_t \sim N(0, \sigma)$. Rezultatet për këtë test paraqiten në tabelën 10, kolona (3), kryer sipas Wald-Test. Rastet kur rezultatet e këtij testi sinjalizojnë se agjentët janë racionalë në pritjet e tyre për ndryshimet e pritshme të çmimeve në ekonomi, shfaqen në përqasje të caktuara matjesh, tek disa agjentë (përfshijtur konsumatorët) dhe kryesisht në horizonte të shkurtra kohore. Kjo hipotezë verifikohet vetëm në 4 nga 14 rastet totale të pritjeve shumë afatshkurtra (të perceptuara dhe pritjeve pas një tremujori) dhe në 3 nga 9 rastet e pritjeve afatshkurtra (pas një viti). 5 prej 7 rasteve ku racionaliteti verifikohet, i përkasin pritjeve sasiore. Bizneset në tre sektorët e vrojtuar të ekonomisë, rezultojnë racionale në vlerësimin e inflacionit të pritur vjetor pas 4 tremujorësh. Ndërkohë, racionaliteti sipas këtij testi, nuk verifikohet në asnjë nga përqasjet dhe horizontet për grupin e konsumatorëve të vrojtuar. Rezultatet e këtij testi (7 rastet e verifikimit) krijojnë pothuajse një prerje të plotë me bashkësinë e verifikimeve të rezultuara nga testi i parë¹⁷.

Kontrolli mbi persistencën e gabimeve në serinë e devijimeve të pritjeve, është një test tjetër për të vlerësuar shkallën e racionalitetit të pritjeve. Në vijim, testohet rëndësia e parametrave të ekuacionit (4), i cili shkruhet në formën e mëposhtme:

$$\pi_t - \pi_{t-k}^e = \alpha + \beta(\pi_{t-1} - \pi_{t-k-1}^e) + \varepsilon_t \quad (4)$$

Nëse gabimi i pritjes në momentin t është i lidhur ose mund të shpjegohet me gabimin e pritjes në momentin $(t-1)$, do të thotë që parametri $\beta \neq 0$ në mënyrë sinjifikante. Thënë ndryshe, gabimi i kaluar i pritjeve ka forcë shpjeguese për devijimin aktual ose për pritjet

¹⁷ Në kufij minimalë të pranimit të racionalitetit për testin e parë sipas kuantifikimit të pritjeve për çimet e prodhimit me shpërndarjen uniforme - bizneset e industrisë dhe të ndërtimit.

aktuale. Nëse kjo do të verifikohet, në terma të racionalitetit, do të interpretohet si mungesë e racionalitetit të pritjeve. Pra, hipoteza e pritjeve racionale do të refuzohet për β statistikisht të rëndësishme. Rezultatet e këtij testi janë paraqitur në tabelën 10, kolona (4). Bazuar në sa më sipër, u shpjegua se prania e racionalitetit apo persistenca e ulët seriale e serisë së gabimeve të pritjeve, tregohet kur ndeshet shënimi “*insignificant*”, sepse parametri ka rezultuar statistikisht i parëndësishëm.

Edhe në këtë test, racionaliteti ndeshet më së shumti në pritjet shumë afatshkurtra (në 71% të tyre). Kjo tregon se ka një persistencë /korrelacion të ulët serial të gabimeve të pritjeve, pra që këto të fundit nuk ndikojnë në formimin e pritjeve në mënyrë të njëpasnjëshme. Ky test gjen prerje më të ulët me njërin nga testet (1 ose 2), vetëm në 5 raste.

Konsistenca më e lartë e rezultateve të të trija testeve për racionalitet ndeshet vetëm në dy raste: në përqasjen uniforme të pritjeve të bizneseve të industrisë dhe të ndërtimit për çmimet e prodhimit pas një tremujori. Konsistencë e lartë e rezultateve të testeve për natyrën joracionale sipas të gjitha përqasjeve kuantifikuese, paraqesin pritjet inflacioniste të konsumatorëve për pas 4 tremujorëve dhe të agjentëve financiarë në terma mujorë për pas 12 dhe 24 muajve.

Tabelë 10. Përmbledhje e rezultateve të testeve të racionalitetit

Nr. i kolonës	RACIONALITETIT - INTERPRETIME TË TESTEVE(*)		
	(2)	(3)	(4)
	$\pi_t - \pi_{t-k}^e = \alpha + \varepsilon_t$ Duhet që $H_0: \alpha = 0$ (t); p-value (sinjifikanca e lartë kur ka ***). Insignificant = racionaliteti qëndron	$\pi_t - \pi_{t-k}^e = \alpha + \beta(\pi_{t-1} - \pi_{t-k-1}^e) + \varepsilon_t$ Duhet që $H_0: \alpha = 0, \beta = 1$ Wald-Test; për vlera të vogla të p-value, racionaliteti nuk pranohet me rëndësi të lartë (***) (highly rejected). Për p-value më të larta se 10% racionaliteti qëndron (pranohet).	$\pi_t - \pi_{t-k}^e = \alpha + \beta(\pi_{t-1} - \pi_{t-k-1}^e) + \varepsilon_t$ Duhet që $H_0: \beta = 0$; Nëse e kundërta (sinjifikante), racionaliteti nuk pranohet (rejected). (t); p-value (sinjifikanca e lartë kur ka ***) Insignificant = racionaliteti qëndron
Pritjet për çmimet sipas: agjentëve; përqasjeve indirekte/direkte; horizonteve			
Konsumatorët			
Pas një tremujori			
Normale	(-1.85); 0.07 (**)	rejected (***)	(-0.36); 0.72 (insignificant)
Uniforme	(0.95); 0.34 (insignificant)	rejected (***)	(-0.40); 0.69 (insignificant)

Balanca	(-1.53); 0.13 (insignificant)	rejected (***)	(-0.33); 0.74 (insignificant)
Pas 4 tremujorësh			
Normale	(-13.6); 0.00 (***)	rejected (***)	(1.78); 0.08 (**)
Uniforme	(4.85); 0.00 (***)	rejected (***)	(3.18); 0.00 (***)
Balanca	(-7.2); 0.00 (***)	rejected (***)	(3.13); 0.00 (***)
Sasiore	(3.1); 0.00 (***)	rejected (***)	(4.23); 0.00 (***)
Bizneset/Industri			
Pas një tremujori			
Normale	(-1.89); 0.07 (**)	rejected (***)	(0.91); 0.37 (insignificant)
Uniforme	(1.75); 0.09 (*)	pranohet (p=0.103;0.10)	(1.16); 0.26 (insignificant)
Balanca	(-4.77); 0.00 (***)	rejected (***)	(1.99); 0.06 (**)
Pas 4 tremujorësh			
Sasiore	(1.62); 0.12 (insignificant)	pranohet (p=0.16; 0.12)	(2.91); 0.01 (***)
Bizneset/Ndërtim			
Pas një tremujori			
Normale	(-2.15); 0.04 (**)	rejected (***)	(-0.26); 0.80 (insignificant)
Uniforme	(1.98); 0.08 (*)	pranohet (p=0.17;0.14)	(-0.24); 0.23 (insignificant)
Balanca	(1.98); 0.06 (**)	rejected (***)	(0.76); 0.45 (insignificant)
Pas 4 tremujorësh			
Sasiore	(1.09); 0.29 (insignificant)	pranohet (p=0.49;0.47)	(3.03); 0.01 (***)
Bizneset/Shërbime			
Pas një tremujori			
Normale	(-1.27); 0.21 (insignificant)	rejected (***)	(-2.45); 0.02 (***)
Uniforme	(2.56); 0.02 (***)	rejected (***)	(-0.48); 0.64 (insignificant)
Balanca	(-1.64); 0.11 (insignificant)	rejected (***)	(-0.62); 0.54 (insignificant)
Pas 4 tremujorësh			
Sasiore	(1.65); 0.12 (insignificant)	pranohet (p=0.20;0.17)	(3.1); 0.07 (*)
Agjentët financiarë			
Tremujore (norma vjetore)			
Inflacioni i perceptuar	(-0.92); 0.36 (insignificant)	pranohet (p=0.26;0.24)	(2.19); 0.04 (***)
Pas 4 tremujorësh	(2.53); 0.02 (***)	rejected (***)	(4.16); 0.00 (***)
Pas 8 tremujorësh	(-6.54); 0.00 (***)	rejected (***)	(1.24); 0.25 (insignificant)
Mujore (norma vjetore)			
Inflacioni i perceptuar mujor	(-1.18); 0.24 (insignificant)	pranohet (p=0.40;0.40)	(3.97); 0.00 (***)
Pas 12 muajve	(-4.36); 0.00 (***)	rejected (***)	(15.10); 0.00 (***)
Pas 24 muajve	(-10.72); 0.00 (***)	rejected (***)	(5.48); 0.00 (***)

Burimi: Vlerësime të autorëve.

Shënim: *) Shënohet me ngjyrë më të hapur, kur vetëm njëri nga testet e verifikon praninë e racionalitetit. Rritet tonaliteti kur rritet numri i testeve që e mbështesin racionalitetin.

Rezultatet empirike të testimit të racionalitetit të pritjeve sipas matjeve, agjentëve dhe horizonteve të ndryshme, tregojnë se natyra e pritjeve për çmimet e ardhshme në ekonomi është mikse. Në raport me numrin total të rasteve të studiara, natyra adaptive e tyre rezulton mbizotëruese (46/75).

Testet duket se mbrojnë natyrën racionale të disa prej pritjeve (sipas disa agjentëve dhe mënyrave të matjes) dhe kryesisht për horizontet afatshkurtra. Përjashtet sipas shpërndarjes uniforme dhe balancave origjinale nga vërtetimet, janë mbështetëset kryesore të rasteve të rezultateve racionale për pritjet shumë afatshkurtra. Për pas një viti, janë pritjet sasiore që rezultojnë racionale për dy sektorë të bizneseve. Racionaliteti zbehet me zgjatjen e mëtejshme të horizonteve. Ky fenomen nuk është i papritur për sjelljen e agjentëve të tregjeve në ekonomi në tranzicion. Për më tepër, natyra joracionale e pritjeve theksohet në kohë krizash dhe pasigurish të larta, duke vështirësuar vlerësimet e agjentëve për inflacionin e pritur. Studime, të dhëna statistikore dhe të dhëna empirike, tregojnë se edhe në ekonomi të mëdha dhe të zhvilluara, pritjet, veçanërisht ato për horizonte të afërta kohore, kanë rezultuar joracionale (Suedi, Gjermani, Angli, Turqi etj.)¹⁸.

Testimi i natyrës së pritjeve të inflacionit në rastin e Shqipërisë, është kryer mbi seri më të gjata kohore, për përjashtje më të shumta dhe me plotësime metodologjike në procesin e kuantifikimit të pritjeve, krahasuar me studimin paraardhës (Hashorva et.al. 2010). Megjithatë, seritë kohore të pritjeve janë ende të shkurtra për të mbështetur vlerësime të plota empirike, kryesisht seritë e pritjeve përtej horizontit njëvjeçar. Nga ana tjetër, faktorë të tjerë të qenësishëm ndikojnë në formimin e pritjeve në rastin tonë. Informacioni që prek të ardhmen e çmimeve (pas një viti), në momentin e vërtetimit, është thuajse joekzistent për publikun e gjerë dhe për ekspertët. Edhe kur ka sinjale për zhvillime të pritshme ekonomike, të cilat do të ndikojnë çmimet e ardhshme, agjentët e kanë të vështirë t'i përfshijnë ato në formimin e pritjeve të tyre për inflacionin për disa arsye: së pari, transparenca e ulët në transmetimin e informacionit ekonomik shpesh ka krijuar ambiente të turbullta për vlerësime paraprijëse nga gjithë aktorët e tregut; së dyti, shkalla e kulturës ekonomike dhe financiare për të vlerësuar perspektivën ekonomike dhe të çmimeve është ende e ulët, me gjithë përpjekjet intensive për nxitjen e dijeve financiare për publikun e gjerë në vitet e fundit; së treti, stabiliteti i ulët qeverisës shpesh i bën individët të lëkundur për të besuar dhe konsideruar informacionin ekonomik në formimin e pritjeve.

¹⁸ *Sveriges Riksbank (2012), "Material for assessing monetary policy, 2011", fq. 46; Account of monetary policy (2013); Jonsson, Thomas and Österholm, Pär (2009); Henry Sabrowski (2008); Ece Oral (2013).*

V. PRITJET INFLACIONISTE DHE PARASHIKIMI I INFLACIONIT: DOBISHMËRIA RECIPROKE

Sigurimi i besueshmërisë së lartë në kuadrin e strategjisë së shënjestrimit të inflacionit është mjaft i rëndësishëm për Bankën e Shqipërisë, në arritjen dhe ruajtjen e stabilitetit afatmesëm të çmimeve të konsumit. Në terma sasiorë, stabiliteti i çmimeve përcaktohet si mbajtja e inflacionit të çmimeve të konsumit në nivelin 3%¹⁹. Në vetvete, strategjia e shënjestrimit të inflacionit është një strategji paraprijëse, pra mbart elemente paraprijëse të inflacionit (pritje dhe parashikime të tij). Në këtë kontekst, bankat qendrore i kushtojnë një rëndësi të veçantë pritjeve inflacioniste dhe nëse ato janë konsistente me objektivin sasior për inflacionin. Nëse publiku beson se Banka e Shqipërisë do të arrijë objektivin e saj, kjo do të reflektohet në pritje inflacioniste afatmesme pranë normës objektiv të inflacionit. Për shkak se politika monetare mund ta ndikojë ekonominë me vonesa kohore, shkalla e lartë e besimit në publik, zgjeron mundësitë e saj për të stabilizuar inflacionin pranë objektivit, luhatjet e prodhimit dhe punësimin.

Rëndësia e pritjeve dhe e parashikimeve për inflacionin për procesin e vendimmarrjes së politikës monetare është tashmë e padiskutueshme. Sipas Szyszko (2011), ekziston një lidhje e ngushtë midis pritjeve inflacioniste, parashikimeve dhe politikës monetare. Së pari, pritjet inflacioniste duhet të ndikojnë sjelljen e agjentëve ekonomikë (vendimet mbi çmimet), ndërkohë që vetë parashikimet për inflacionin (ose njoftimi për qëndrimin e politikës monetare – shprehur në policy rate path announcement), duhet të ndikojnë mbi pritjet. Së dyti, pritjet dhe parashikimet për inflacionin, duke qenë variablat me informacionin më të rëndësishëm për analiza paraprijëse, mbështesin procesin vendimmarrës të politikës monetare. Pritjet duhet të jenë një parashikues i besueshëm për inflacionin e ardhshëm. Parashikimet tregojnë zhvillimet më të mundshme ekonomike sipas pikëpamjes së bankës qendrore mbi strukturën e ekonomisë dhe mekanizmin e transmetimit të politikës monetare. Së treti, autoriteti monetar, kërkon të ndikojë

¹⁹ Dokumenti i Politikës Monetare (2015).

pritjet inflacioniste dhe të prodhojë parashikime konsistente, për sa kohë që këto ndihmojnë në mbajtjen nën kontroll të inflacionit. Parashikimet e inflacionit duhet të ndihmojnë formimin e pritjeve të agjentëve ekonomikë për inflacionin. Nga ana tjetër, pritjet e inflacionit, zakonisht, shërbejnë si një input në parashikimin e inflacionit. Në rastin e Shqipërisë, politika monetare zbaton një regjim të inflacionit të shënjestruar, ku njihet publikisht objektivi sasior i tij dhe intervali i besimit për parashikimin qendror pas 4 tremujorësh (prej 2011). Në praktikën e një regjimi të shpallur të inflacionit të shënjestruar, parashikimet për inflacionin për periudha afatmesme duhet të bëhen publike në një formë të qartë.

Nga njëra anë, Banka e Shqipërisë bën të ditur për publikun e gjerë vlerësimet e saj mbi: presionet e ardhshme inflacioniste (sasiore/cilësore); hendekun e prodhimit; dhe kushtet monetare të konkretizuara në qëndrimin e politikës monetare për normën bazë të interesit. Këto janë vlerësime direkte dhe indirekte, që teorikisht duhet të rrisin ndjeshmërinë e agjentëve kur formojnë pritjet e tyre për inflacionin, pavarësisht faktit nëse jepet apo jo trajektorja e plotë e parashikimit. Nga ana tjetër, për arsye të ndryshme të përmendura në analizën e racionalitetit, pritjet e inflacionit nuk janë të përfshira në ekuacionin e kurbës së Philipsit. Pra ato nuk janë “aktivizuar” efektivisht në procesin e parashikimit të inflacionit, por vetëm në atë të analizës.

Përfshirja e disa përfundimeve mbi racionalitetin e pritjeve inflacioniste në procesin e parashikimit në Bankën e Shqipërisë

Analiza e pritjeve të inflacionit kundrejt parashikimit mesatar, ka për qëllim të studiojë nëse ka një lidhje të qenësishme ndërmjet parashikimeve të inflacionit të Bankës së Shqipërisë, pritjeve inflacioniste dhe objektivit për inflacionin.

A kanë mundur të kapin pritjet e agjentëve ekonomikë dhe parashikimet sipas modeleve, të kryera në momentin (t-k), zhvillimet në inflacionin e periudhës t? Për t’iu përgjigjur kësaj pyetjeje, pritjet e inflacionit dhe parashikimet janë analizuar së bashku. Nëse analiza tregon se pritjet dhe parashikimet me një vonesë kohore të caktuar kanë lidhje ndërmjet tyre, do të thotë që ka baza të

vlerësojmë nëse pritjet kanë përfshirë informacionin e disponueshëm për të tashmen dhe të ardhmen. Këtu përfshihen informacione mbi vendimin e politikës monetare për normën bazë, mbi qëndrimin e politikës monetare për të ardhmen dhe mbi parashikimin e inflacionit pas 4 tremujorëve²⁰.

Vendimarrja, krahas informacioneve dhe analizave të tjera, përdor si një input të rëndësishëm edhe rezultatet e parashikimit të inflacionit vjetor sipas skenarit bazë dhe skenarëve të rrezikut. Me qëllim shqyrtimin e marrëdhënies ndërmjet pritjeve dhe parashikimeve të inflacionit, janë kryer dy tipe vlerësimesh empirike: (i) analiza korrelative pa vonesa kohore, ku supozohet që pritjet inflacioniste formohen në të njëjtën kohë me parashikimin në bazë të informacionit në dispozicion; (ii) vlerësimin e modeleve të regreseve lineare ndërmjet serisë së pritjeve dhe parashikimeve të inflacionit, duke përfshirë ose jo vonesa kohore të serive. Në rastin kur seri të e parashikimit dhe pritjeve për inflacionin regresohen pa përfshirjen e vonesave kohore, mund të testohet hipoteza e transmetimit të njëkohshëm të informacionit ekonomik të disponueshëm në momentin $t-4$ ose $t-8$ në të njëjtin drejtim si me modelet parashikuese, ashtu edhe nga pritjet inflacioniste për 4 ose 8 tremujorë më vonë. Përfshirja e vonesave kohore të ndryshme për seri të e pritjeve dhe ato të parashikimeve të inflacionit mund të hedhë dritë mbi verifikimin e hipotezës së efekteve paraprijëse që vendimet e mëparshme të politikës monetare apo informacioni i publikuar mbi parashikimin, kanë pasur në formimin e pritjeve inflacioniste. Pra, në terma ekonometrikë, verifikojmë rëndësinë e koeficientëve të korrelacionit dhe të regreseve respektive.

Nëse hipoteza zero do të pranohej (koeficientë korrelativë të vegjël, të parëndësishëm statistikisht dhe regresione të parëndësishme), mund të arrihej në përfundimin se ose:

- informacioni nuk është përfshirë në formimin e pritjeve inflacioniste;
- ai nuk ka qenë i disponueshëm në momentin e formimit të pritjeve inflacioniste;

²⁰ Duke filluar nga muaji janar 2011, në Raportin Tremujor të Politikës Monetare publikohet intervali i probabilitetit 90% për parashikimin e inflacionit në fund të horizontit të 4 tremujorëve.

- agjentët kanë qëndruar indiferentë ndaj tij, sepse mungon kultura e duhur ekonomike;
- shkalla e besueshmërisë së agjentëve ndaj objektivit dhe politikës monetare është lëkundur për shkak të devijimeve të inflacionit nga objektivi, edhe si pasojë e goditjeve të papritura;
- efektet e ndryshimeve strukturore kanë rritur pasigurinë mbi informacionin e ardhshëm;
- kombinime të arsyeve të mësipërme mund të kenë ndodhur gjatë formimit të pritjeve.

Rezultate dhe interpretime

Në përgjithësi, pritjet e inflacionit, të kuantifikuara sipas shpërndarjes uniforme, janë të mirëkorreluara me parashikimet për inflacionin (Tabela 11). Rezulton se ka një korrelacion pranë kufirit të poshtëm të fortësisë mesatare, ndërmjet pritjeve sasiore të konsumatorëve dhe parashikimeve të inflacionit pas 4 tremujorëve. Në të dyja rastet, rëndësia statistikore e përfundimeve për koeficientët e korrelacionit është e lartë.

Rezultatet empirike tregojnë se nuk verifikohet një lidhje në pritjet e bizneseve të industrisë dhe të shërbimeve me serinë e parashikimit të inflacionit. Ndërkohë, për pritjet e bizneseve në sektorin e ndërtimit dhe serisë së inflacionit të parashikuar, korrelacioni është mesatarisht pozitiv dhe statistikisht i rëndësishëm.

Korrelacion relativisht i mirë dhe statistikisht i rëndësishëm rezulton tek agjentët financiarë, ndërmjet pritjeve të tyre dhe parashikimeve, si në horizontin e 4 edhe të 8 tremujorëve më pas.

*Tabelë 11. Korrelacione ndërmjet pritjeve dhe parashikimeve vjetore për inflacionin**

	S4_Kons	Unif.4_Kons	S4_Ind	S4_Nd	S4_Shërb	S4_Ag-jent_fin	S8_Ag-jent_fin
Koeficienti linear i korrelacionit: pritjet me parashikimet (t+4)	0.43	0.7	0.26	0.39	0.33	0.63	
p-value	0.01***	0.00***	0.24 (jokorrelim)	0.07*	0.13 (jokorrelim)	0.00***	
Nr. i rasteve	41	41	25	25	25	30	

Koeficienti linear i korrelacionit: pritjet me parashikimet (t-8)							0.52
p-value							0.03***
Nr. i rasteve							21

Burimi: Vlerësime të autorëve.

* Me S4_ dhe S8_ janë shënuar pritjet sasore në horizontin e 4 tremujorëve ose të 8 tremujorëve, sipas rasteve dhe agjentëve.

Rezultatet e marra nga analiza korrelative sugjerojnë se formimi i pritjeve mund të jetë ndihmuar nga parashikimet apo vlerësimet që janë bërë nga Banka e Shqipërisë në raportet e politikës monetare apo në njoftimet për shtyp të vendimeve të politikës monetare. Konkretisht, rezulton se koeficientët e regresit janë të rëndësishëm në të gjitha rastet, duke treguar se agjentët nuk qëndrojnë indiferentë ndaj informacionit në dispozicion për të formuar pritjet e tyre në një periudhë të mëvonshme (Tabelë 12).

Ashtu siç pritej, një pjesë e rëndësishme e variancës në formimin e pritjeve shpjegohet nga parashikimet e kaluara, në dy rastet ku evidentohet një korrelacion i lartë. Në rastin e agjentëve financiarë, rreth 55% e variancës totale shpjegohet nga normat e shkruara të inflacionit të parashikuar. Në rastin e pritjeve të konsumatorëve pas 4 tremujorësh të kuantifikuar, me shpërndarjen uniforme, rreth 50% e variancës totale shpjegohet nga parashikimet. Në rastet e tjera, shpjegueshmëria është më e ulët, por regreset rezultojnë statistikisht të rëndësishëm. Kjo sugjeron se, krahas parashikimeve si variabla shpjegues në modele, ka edhe faktorë të tjerë shpjegues në formimin e pritjeve inflacioniste. Gjithashtu, rënia e shpjegueshmërisë vjen edhe nga rënia e shkallëve të lirisë për shkak të numrit të vogël të vrojtimeve.

Në rastin e bizneseve të shërbimeve vërehet jo vetëm mungesë korrelacioni (Tabela 12), por edhe parëndësi statistikore në regreset sipas vonesave kohore të ndryshme të konsideruara në serinë e parashikimeve. Kjo mund të vijë nga ndjeshmëria më e ulët e këtyre bizneseve, si pasojë e kufizimit të tyre në një aktivitet më mikro. Nga ana statistikore, ndryshueshmëria më e lartë e zgjedhjes për këto biznese mund të ulë konsistencën në kohë të vlerësimit.

Tabelë 12. Përfundime të regreseve ndërmjet pritjeve dhe parashikimeve vjetore për inflacionin (me vonesa kohore)*

Regresi Pritjet t = f(c, parashikim(t-k))	S4_Kons	Unif.4_ Kons	S4_Ind	S4_Ndërt	S4_Shërb	S4_ Agjentë financiarë	S8_ Agjentë financiarë
Lags (k)	-1	-1	-5	-1	-1 deri -5	-1	-3
Vlera e koeficientit të regresit	0.30	0.64	0.32	0.49	Pa rëndësia në lags (-1 deri -5)	0.85	0.60
p-value	0.004***	0.00***	0.01***	0.01***		0.00***	0.08*
R2adj.	0.24	0.49	0.22	0.25		0.55	0.18
Nr. i rasteve	41	41	25	25		30	21

Burimi: Vlerësime të autorëve.

* Me S4_ dhe S8_ janë shënuar pritjet sasiore në horizontin e 4 tremujorëve ose të 8 tremujorëve, sipas rasteve dhe agjentëve.

Nëse krahasohen parashikimet dhe pritjet me vlerën e faktuar të inflacionit, rezulton se parashikimet edhe pritjet pas një viti, nuk kanë arritur të kapin goditjet e papritura që ka përjetuar inflacioni pas vitit 2008. Megjithë këtë fakt, pritjet kanë qëndruar historikisht më larg sesa parashikimet nga vlera faktike e inflacionit vjetor. Kjo do të thotë se informacioni i përfshirë tek parashikimet ka korrigjuar deri-diku devijimet. Në termat e afërsisë me objektivin, ashtu siç rezulton edhe tek Çeliku dhe Hashorva (2013), rezultatet vijnë të tregojnë se pritjet sasiore pas një viti, të agjentëve financiarë dhe të bizneseve, kanë qenë më pranë objektivit sesa ato të konsumatorëve.

VI. PËRFUNDIME

Në çështjet e bankingut qendror, pritjet inflacioniste përfaqësojnë një element të rëndësishëm, veçanërisht për ekonomi që kanë adoptuar regjimin e shënjestrimit të inflacionit. Në rastin e Shqipërisë, pritjet inflacioniste përfaqësojnë një prej kanaleve të mekanizmit të transmissimit të politikës monetare për t'u eksploruar. Gjithashtu, pritjet inflacioniste vlerësohet të jenë një tregues i mirë i besimit të publikut në bankën qendrore, besueshmërisë së objektivitetit të inflacionit dhe mundësisë së ruajtjes së tij nga institucioni përgjegjës. Në procesin e modelimit dhe parashikimit afatmesëm, pritjet inflacioniste duhet të jenë një përbërës i rëndësishëm.

Pritjet inflacioniste nuk mund të vëzhgohen drejtpërdrejt, ndaj përdoren mënyra të tërthorta për përfitim të tyre. Ndër metodat gjerësisht të përdorura për këtë qëllim nga bankat qendrore, është ajo nëpërmjet vrojtimeve pranë agjentëve ekonomikë (biznese, konsumatorë, agjentë financiarë etj.). Metoda e vrojtimeve mundëson marrjen e informacionit mbi pritjet e agjentëve ekonomikë për inflacionin, për horizonte kohore të caktuara. Kjo nuk do të thotë se kjo normë reflekton pritjet reale të agjentëve mbi të cilat ata bazojnë vendimet e tyre. Mundet që pritjet inflacioniste të pasqyrojnë më shumë zhvillime të shkuara dhe aktuale të kushteve ekonomike, sesa të jenë paraprijëse të tyre. Kur pritjet inflacioniste nuk u paraprijnë zhvillimeve të ardhshme në inflacion, thuhet që ato kanë natyrë adaptive. Në të kundërt, ato janë racionale. Literatura sugjeron se mundësia e kombinimit të sjelljes adaptive me atë racionale në formimin e pritjeve të inflacionit është rritur ndjeshëm në dekadën e fundit. Qartësimi i natyrës të tyre është thelbësor për një bankë qendrore. Ky studim përpiket të hedhë dritë mbi natyrën e pritjeve inflacioniste në Shqipëri, duke analizuar dhe testuar për racionalitet seri kohore më të shumta dhe më të gjata në kohë (2002T2-2015T1) se sa tek Hashorva *et. al.*, (2010).

Për kuantifikimin e të dhënave cilësore, në këtë studim, u përdorën përfaqësja e shpërndarjes probabilitare (sipas funksionit të shpërndarjes normale dhe uniforme) dhe metoda e balancës. Analiza e racionalitetit u krye mbi të dhënat cilësore të kuantifikuara dhe të dhënat sasiore të përfuara nga vrojtimi. Në linja të

përgjithshme, mbizotëron natyra adaptive e pritjeve, pa hedhur poshtë racionalitetin e disa prej tyre. Në një hap të dytë, u përdorën tregues të ndryshëm për të vlerësuar saktësinë e pritjeve inflacioniste. Në përgjithësi, rezultatet sugjerojnë se të dhënat e kuantifikuara, me shpërndarjen uniforme dhe ato sasiore direkte, sjellin rezultatet më të sakta. Rezultatet empirike gjithashtu sugjerojnë se edhe pse pritjet inflacioniste të përfuara nëpërmjet vrojtimeve nuk janë shumë të sakta në terma pikësorë të inflacionit, ato mbartin informacion në lidhje me presionet inflacioniste afatshkurtra.

Testet e racionalitetit pohojnë hipotezën e pritjeve pjesërisht racionale për disa nga seritë e pritjeve (sipas agjentëve dhe metodave të kuantifikimit) dhe veçanërisht në afatin e shkurtër (normat e perceptuara dhe pritjet për një tremujor më vonë). Duket se përjashtet sipas shpërndarjes uniforme dhe balancave origjinale nga vrojtimit, janë mbështetëset kryesore të rasteve racionale për pritjet shumë afatshkurtra. Për pas një viti, janë pritjet sasiore që rezultojnë më racionale sesa ato cilësore të kuantifikuara (për dy nga sektorët e bizneseve). Shenjat e racionalitetit zbehen me zgjatjen e mëtejshme të horizonteve.

Një analizë e detajuar u krye për të eksploruar ekzistencën e një lidhjeje të qenësishme ndërmjet parashikimit të inflacionit, pritjeve inflacioniste dhe normës objektiv të shënjestruar nga Banka e Shqipërisë. Analiza korrelative sinjalizon se normat e parashikuara të inflacionit, vendimet mbi normën bazë të interesit dhe vlerësime të tjera të publikuara nga banka qendrore, nuk neglizhohen nga agjentët ekonomikë në procesin e formimit të pritjeve të tyre inflacioniste. Këto rezultate konfirmohen gjithashtu nga analiza regressive. Të gjithë koeficientët e regresionit rezultuan të rëndësishëm, duke treguar se agjentët nuk kanë qenë indiferentë ndaj informacionit të disponueshëm në momentin e formimit të pritjeve inflacioniste për periudhat e ardhshme. Në linjë me gjetjet e mësipërme, seri të caktuara të pritjeve mund të përfshihen si të tilla në parashikimin afatmesëm. Koeficienti i pritjeve inflacioniste, i cili aktualisht është shumë i ulët, ka hapësira të kalibrohet në një nivel më të lartë, duke i lënë më pak peshë inercisë së inflacionit. Në terma pikësorë dhe afërsisë me normën e shënjestruar nga Banka e Shqipërisë, vlerësimet empirike mbështesin më shumë pritjet sasiore

të agjentëve financiarë dhe bizneseve për inflacionin pas një viti, krahasuar me ato të shprehura nga konsumatorët.

LITERATURA

Andersson, M.K., G. Karlsson, J. Svensson (2007). "An Evaluation of the Riksbank's forecasting Performance", *Economic Review* 2007:3, Sveriges Riksbank.

Basdevant, O. (2003). "Learning process and rational expectations: an analysis using a small macroeconomic model for New Zealand". *Reserve Bank of New Zealand, Bulletin* Vol. 66 No. 4.

Batchelor, R. A.; Orr, A. B.; (1988, August). "Inflation expectations revisited". *Economica, New Series*, Vol. 55, No 219, p. 317-331.

Berk, J. M. (1999). "Measuring inflation expectations: a survey data approach". *Applied Economics*, 1467-2480.

Berk, J. M. (2000). "Consumer's inflation expectations and monetary policy in Europe". *De Nederlandsche Bank*.

Bryan, M. F., & Venkatu, G. (2001). "The curiously different inflation perspectives of men and women". *Federal Reserve Bank of Cleveland*.

Carlson, J. A., & Parkin, M. (1975). "Inflation expectations". *Economica*, 42, 123-183.

Carlson, J. A., & Valev, N. T. (1999). "Sources of dispersion in inflation forecasts". *CIBER Working Papers* No 99-002.

Çeliku , E., & Hashorva, G. (2013). "Inflation forecasting performance and monetary policy decision - making during 2011-2012". *Bank of Albania (Working Paper No 14 (53))*.

Chadwick, N., & Dickens, R. (2002). "Inflation expectation surveys may be of dubious value". *CBA New Zealand Economic Perspectives*, *Commonwealth Bank*.

Hashorva, G., Bollano, E., & Troqe, E. (2010). "Measuring inflation expectations". *Bank of Albania*.

Kara, H., Tuğer H. K. (2008). "Inflation expectations in Turkey: learning to be rational". *Applied economics*, p. 1-18.

Kara, H., Tuğer, H. K. (2005, August). "Some evidence on the (Ir) rationality of inflation expectations in Turkey". *The Central Bank fo the Republic of Turkey, Working Paper* No. 05/12.

Kristo, E., Boka, M., Ibrahimaj, D. (2014). "Business and Consumer Confidence Survey: Methodology Explanations". Monetary Policy Department, Bank of Albania.

Kokoszczunski, R., Łyziak, T., & Stanisławska, E. (s.d.). "Consumer inflation expectations: usefulness of survey-based measures-a cross country survey". In P. Sinclair, *Inflation expectations* (p. 76-100). Routledge.

Łyziak, T. (2003). "Consumer Inflation Expectations in Poland". European Central Bank.

Łyziak, T. (2012). "Inflation Expectations in Poland". National Bank of Poland, Economic Institute.

Łyziak, T. (2014). "Inflation expectations in Poland, 2001–2013 Measurement and macroeconomic testing". National Bank of Poland, Working Paper No. 178, Economic Institute. http://www.nbp.pl/publikacje/materialy_i_studia/178_en.pdf

Mankiw, G. N., Reis, R., & Wolfers, J. (2003). "Disagreement about inflation expectations". National Bureau of Economic Research.

Muth, J. F. (1961). "Rational Expectations and the Theory of Price Movements". *Econometrica*, 29, 315-335.

Nasto, R. (2005). "Matja e pritjeve inflacioniste". Not published Working paper-internal use only, Bank of Albania.

Ranchhod, S. (2003, December). "The relationship between inflation expectations survey data and inflation". Reserve Bank of New Zeland, Bulletin Vol. 66, No. 4, p. 50 - 65.

Sabrowski, H. (2008, October). "Inflation expectations formation of German consumers: rational or adaptive?". University of Luneburg, WP No. 100.

Szysko, M. (2011). "The interdependences of central bank's forecasts and economic agents inflation expectations". Empirical study. National Bank of Poland WP No 105.

Theil, H. (1952). "On the time shape of economic microvariables and the Munich Business Test". *Revue de l'Institut International de Statistique*, 20, 105-120.

SHTOJCË 1: INFORMACION I PËRGJITHSHËM MBI VROJTIMET

(I) VROJTIMI I AGJENTËVE FINANCIARË

Vrojtimi i agjentëve financiarë u krye për herë të parë në fillim të vitit 2008. Fillimisht, ky vërtetim përfshiu vetëm institucionet financiare bankare, si pasojë e rëndësisë që ato kanë në aktivitetin ekonomik të vendit dhe vështirësisë së mbledhjes së informacionit në institucionet e tjera financiare jobanka. Duke filluar prej vitit 2009, në këtë vërtetim u përfshinë dhe institucionet financiare jobanka, si dhe kompanitë e sigurimit që veprojnë në vendin tonë. Ky vërtetim ka frekuencë mujore dhe agjentët financiarë komunikojnë pritjet e tyre brenda javës së parë të muajit pasardhës për të cilin shprehin pritjet e tyre (përpara publikimit të normës zyrtare të inflacionit sipas kalendarit të publikuar nga INSTAT-i). Qëllimi i këtij vërtetimi qëndron në marrjen e informacionit mbi pritjet e agjentëve financiarë, në lidhje me disa nga treguesit kryesorë makroekonomikë si: norma vjetore e inflacionit, norma bazë e interesit, kursi i këmbimit, norma e papunësisë dhe norma e rritjes së PBB-së reale (këto dy të fundit realizohen vetëm me frekuencë tremujore). Në përputhje me qëllimin e këtij studimi do të konsiderojmë pritjet e agjentëve financiarë, në lidhje me normën vjetore të inflacionit të perceptuar (për muajin për të cilin kryhet vërtetimi: për shembull, në muajin shtator, agjentët financiarë shprehin pritjet e tyre për normën e inflacionit të perceptuar në muajin gusht), normën e inflacionit pas 12 muajsh (për shembull, në muajin shtator 2014, agjentët financiarë shprehin pritjet e tyre për normën e inflacionit të pritur në muajin gusht 2015) dhe normën e inflacionit pas 24 muajsh (për shembull, në muajin shtator 2014, agjentët financiarë shprehin pritjet e tyre për normën e inflacionit të pritur në muajin gusht 2016).

(II) VROJTIMI I BESIMIT TË KONSUMATORËVE

Duke filluar prej vitit 2002, Banka e Shqipërisë, në bashkëpunim me Institutin Kombëtar të Statistikave (INSTAT-in), realizon vërtetimin e Besimit të Konsumatorëve me frekuencë tremujore (Kristo, Boka,

Ibrahimaj, 2014). Bazuar në metodologjinë e Komisionit Evropian²¹, u ndërtua një kampion me rreth 1200 konsumatorë, të cilët pranojnë të intervistohen drejtpërdrejtë në çdo fazë të këtij vrojtimi. Informacioni i mbledhur përpunohet dhe agregohet nëpërmjet balancave²² për çdo pyetje të pyetësorit. Në lidhje me qëllimin e këtij studimi do të konsiderojmë tre vlerësime të konsumatorëve për normën e inflacionit: një vlerësim sasior për normën e inflacionit pas një viti, një vlerësim cilësor²³ për normën e inflacionit pas një viti dhe një vlerësim cilësor për normën e inflacionit pas një tremujori.

(III) VROJTIMI I BESIMIT TË BIZNESEVE

Ashtu si për konsumatorët, edhe bizneset iu nënshtruan Vrojtimit të Besimit të Bizneseve, që prej vitit 2002. Vrojtimi mbuloi tre sektorët kryesorë të ekonomisë: industrinë, ndërtimin dhe shërbimet. Duke filluar prej tremujorit të dytë të vitit 2011, pjesë e tij është edhe sektori i tregtisë, por për arsye të numrit të vogël të vëzhgimeve nuk do të merret në konsideratë për qëllimet e këtij studimi. Bazuar në të njëjtën metodologji si Vrojtimi i Besimit të Konsumatorëve²⁴, bizneset e përzgjedhura në kampion u përgjigjen me frekuencë tremujore një sërë pyetjeve, ndër të cilat dhe atyre në lidhje me normën vjetore të inflacionit dhe çmimet e prodhimit. Bizneset japin një vlerësim sasior për normën e inflacionit të pritur pas 1 viti dhe një vlerësim cilësor për çmimet e prodhimit të pritura pas një tremujori për secilin nga sektorët e konsideruar. Analiza e pritjeve mbi normën e inflacionit pas një viti dhe çmimet e prodhimit pas një tremujori, do të kryhet në nivel sektorial dhe jo të agreguar. Në Shtojcën 2, përmbledhen disa nga karakteristikat më të rëndësishme për qëllimin e këtij studimi, në lidhje me të dhënat e përdorura.

²¹ Për më tepër informacion në lidhje me metodologjinë e ndërtimit të kampionit dhe në përgjithësi treguesit të besimit konsumator shih: "Vrojtimi i Besimit të Bizneseve dhe Konsumatorëve: Shpjegime Metodologjike", 2014, Banka e Shqipërisë, i disponueshëm në version elektronik në: http://www.bankofalbania.org/web/NJOFTIM_PER_SHTYP_6905_1.php?kc=0,26,0,0,0

²² Balanca neto përfaqëson metodën tradicionale të agregimit dhe kuantifikimit të informacionit me karakter cilësor të vrojtimeve. Ato shprehen si diferenca midis përgjigjeve pozitive dhe negative, të shprehura në përqindje.

²³ Pyetjet cilësore kërkojnë nga i intervistuari një përgjigje në formën e një opinioni, perceptimi apo gjykimi për zhvillime të shkuara apo zhvillime të pritura, për aspekte të ndryshme, në ndryshim nga pyetjet sasiore, të cilat kërkojnë nga i intervistuari të përgjigjet me një numër – të dhëna sasiore.

²⁴ Shih footnote 22.

SHTOJCË 2: PËRMBLEDHJE E KARAKTERISTIKAVE KRYESORE TË TË DHËNAVE TË PËRDORURA

Vrojtimi	Priftjet infacioniste	Lloji i pyetjes	Frekuenca	Data e fillimit	Nr. vëzhg.	Mbulimi	Pyetja
Vrojtimi i Besimit Konsumator	Infacioni pas 1 tremujori	Cilësore	Tremujore	T2 '03	48	Konsumatorë	Si mendoni se do të ndryshojnë çmimet në tremujorin e ardhshëm? 1. Do të rriten me rritëm më të lartë; 2. Do të rriten me të njëjtin rritëm; 3. Do të rriten me rritëm më të ulët; 4. Nuk do të ndryshojnë; 5. Do të ulen pak.
	Infacioni pas 1 viti	Cilësore	Tremujore	T1 '05	41	Konsumatorë	Si mendoni se do të ndryshojnë çmimet në 12 muajt e ardhshëm? 1. Do të rriten me rritëm më të lartë; 2. Do të rriten me të njëjtin rritëm; 3. Do të rriten me rritëm më të ulët; 4. Nuk do të ndryshojnë; 5. Do të ulen pak.
	Infacioni pas 1 viti	Sasiore	Tremujore	T1 '05	41	Konsumatorë	Sa mendoni se do të ndryshojnë çmimet në 12 muajt e ardhshëm? 1. Do të rriten 0-2%; 2. Do të rriten 2-4%; 3. Do të rriten mbi 4%; 4. Do të ulen.
Vrojtimi i Besimit të Biznesit	Çmimet e prodhimit pas 1 tremujori	Cilësore	Tremujore	T3 '07	31	Biznesi Sektori Industri	Si mendoni se do të ndryshojnë çmimet e prodhimeve tuaja në tremujorin e ardhshëm? 1. Do të rriten; 2. Nuk do të ndryshojnë; 3. Do të bien
	Infacioni pas 1 viti	Sasiore	Tremujore	T1 '09	25	Biznesi Sektori Industri	Sa mendoni se do të ndryshojë inflacioni vjetor pas një viti? 1. Do të rritet 0-2%; 2. Do të rritet 2-4%; 3. Do të rritet mbi 4%; 4. Do të ulët.
	Çmimet e prodhimit pas 1 tremujori	Cilësore	Tremujore	T3 '07	31	Biznesi Sektori Ndërtim	Si mendoni se do të ndryshojnë çmimet e prodhimeve tuaja në tremujorin e ardhshëm? 1. Do të rriten; 2. Nuk do të ndryshojnë; 3. Do të ulen.
	Infacioni pas 1 viti	Sasiore	Tremujore	T1 '09	25	Biznesi Sektori Ndërtim	Sa mendoni se do të ndryshojë inflacioni vjetor pas një viti? 1. Do të rritet 0-2%; 2. Do të rritet 2-4%; 3. Do të rritet mbi 4%; 4. Do të ulët.
	Çmimet e prodhimit pas 1 tremujori	Cilësore	Tremujore	T3 '07	31	Biznesi Sektori shërbime	Si mendoni se do të ndryshojnë çmimet e prodhimeve tuaja në tremujorin e ardhshëm? 1. Do të rriten; 2. Nuk do të ndryshojnë; 3. Do të ulen.
Vrojtimi i Priftjeve të Agjentëve Financiarë	Infacioni i perceptuar	Sasiore	Mujore/ Tremujore	T1 '09	25	Biznesi Sektori shërbime	Sa mendoni se do të ndryshojë inflacioni vjetor pas një viti? 1. Do të rritet 0-2%; 2. Do të rritet 2-4%; 3. Do të rritet mbi 4%; 4. Do të ulët.
	Infacioni pas 1 viti	Sasiore	Mujore/ Tremujore	01/01/2008	88/29	Agjentë financiarë	Bazuar në opinionin tuaj, sa prisni që të jellë: norma vjetore e inflacionit (të perceptuar) për muajin ...?
	Infacioni pas 2 vitesh	Sasiore	Mujore/ Tremujore	01/01/2008	90/30	Agjentë financiarë	Bazuar në opinionin tuaj, sa prisni që të jellë: norma vjetore e inflacionit pas 2 vitesh?
		Sasiore	Mujore/ Tremujore	03/10/2010	61/21	Agjentë financiarë	Bazuar në opinionin tuaj, sa prisni që të jellë: norma vjetore e inflacionit pas 1 viti?

Burimi: Vrojtimi i Besimit të Bizneseve, Vrojtimi i Besimit të Konsumatorëve, Vrojtimi i Agjentëve Financiarë, Banka e Shqipërisë.

CIP Katalogimi në botim BK Tiranë

A janë prirjet inflacioniste në Shqipëri racionale? :
vlerësime empirike nga vrojtimet / Merita Boka,
Evelina Çeliku, Gent Hashorva. - Tiranë : Banka e
Shqipërisë, 2016.
... f. ; ...cm.. - (Material diskutimi ; 23 [82])

Bibliogr.

ISBN 978-9928-4382-8-7

I.Çeliku, Evelina II.Hashorva, Gent III. Boka, Merita

ISBN 978-9928-4382-8-7

9 789928 438287 >

www.bankofalbania.org

ISBN 978-9928-4382-8-7

9 789928 438287 >